

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN TEFSİRİNDE MENSUH
ADDEDİLEN AYETLERE YAKLAŞIMI

Esmâ ALTINTAŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Akif YILDIRIM

2025

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN TEFSİRİNDE MENSUH
ADDEDİLEN AYETLERE YAKLAŞIMI

Esmâ ALTINTAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Akif YILDIRIM

İZMİR - 2025

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : ESMA ALTINTAŞ
Öğrenci No : 2016801121
Tez Başlığı : Bayraktar Bayraklı' nın Tefsirinde Mensuh Addedilen Ayetlere Yaklaşımı

Savunma Tarihi : 27/03/2025
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Akif YILDIRIM

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Dr.Öğr.Üyesi Akif YILDIRIM	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel GENİL	- Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ÇOL	- Adnan Menderes Üniversitesi

ESMA ALTINTAŞ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği() / oy çokluğu() ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zehra Nilüfer KARACASULU
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bayraktar Bayraklı’nın Tefsirinde Mensuh Addedilen Ayetlere Yaklaşımı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

17.4.2025

Esmâ ALTINTAŞ

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bayraktar Bayraklı'nın Tefsirinde Mensuh Addedilen Ayetlere Yaklaşımı

Esmâ ALTINTAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Temel İslam Bilimleri Programı

Bu çalışma, Bayraktar Bayraklı'nın “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri” adlı eseri içerisinde mensuh ayetlerin varlığına dair yapılmış araştırmayı incelemektedir. Eser, Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması yolunda tefsir sahasında yeni bir perspektifle modern ve bilimsel anlayışa kapı aralayan, bilim dünyasına sunduğu çalışmalarıyla akademik anlamda ciddi başarılar elde etmiş müfessirin, modern tefsir alanında yazdığı önemli bir eserdir. Tez, giriş, iki bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, mensuh ayetler ve eserde yapılan araştırmalara ve kullanılan metodolojiye dair bilgiler sunulmaktadır.

Birinci bölümde, nesh anlayışından maksadın ve neshe dair ön yargıların neler olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Neshin kavramsal analizi geniş perspektifte ele alınmakta ve onunla alakalı klasik eserlere ve neshle yakın ilişkili kavramlara bakılır.

Beda' anlayışıyla nesh arasındaki irtibat ortaya konulmuştur. Mensuhun ne olduğu ve mensuh kavramının hangi ayetler olduğu incelenmiştir. Kur'an ve Peygamber dönemindeki mensuh ayet uygulamaları incelenir. Bayraktar Bayraklı'nın yaşamı, ilmi yönü, eğitimi yönü, tefsir yöntemi ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde, “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri” adlı eserde nesh olgusu üzerinde durulur. Tefsirinin, modern akıl ve bilimsel gelişmelere dayalı olması, geleneksel İslam alimlerinin tefsir geleneğinden faydalanması, Arapçanın zengin dil yapısını dikkatli ve yoğun bir şekilde işlemesi, dilsel, tarihsel

ve sosyo-kültürel açıdan ayetleri işlemesi vurgulanmaktadır. Tefsir metodları sırasıyla açıklanır ve bilimsel yönü ağır basan noktaları işlenmektedir. Çalışmanın ana kaynağı “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri” adlı eserde Suyuti’nin el-İtkan eserinde iddia ettiği yirmi bir mensuh ayetlere inceleme ve karşılaştırma yapılarak Bayraklı’nın söz konusu ayetlere modern ve bilimsel açılardan yaklaşımı, nesh anlayışının nesh olduğu iddia edilen ayetler üzerinde farklılık arz ettiği ortaya konulur.

Sonuç bölümünde araştırmaların özetlenmesi, bulguların değerlendirilmesi ve müfessirin nesh anlayışı yer almaktadır. Bu tez, Bayraktar Bayraklı’nın “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri” adlı eserinde Suyuti’ye göre mensuh kabul edilen ayetler hakkında modern ve bilimsel bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modern Tefsir, Nesh, Bayraktar Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, Suyuti, Mensuh Ayetler.

ABSTRACT

Master's Thesis

Bayraktar Bayraklı's Approach to the Verses Considered Mensuh in his Tafsir

Esmâ ALTINTAŞ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Basic Islamic Sciences Program

This study examines the research on the existence of mensuh verses in Bayraktar Bayraklı's work titled “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri”. The work is an important work written in the field of modern tafsir by a commentator who opened the door to modern and scientific understanding with a new perspective in the field of tafsir for the correct understanding of the Holy Qur'an, and who has achieved serious academic success with his works presented to the world of science. The thesis consists of an introduction, two chapters and a conclusion.

In the introduction, information about the prose verses and the researches and methodology used in the work is presented.

In the first chapter, information is given about what is meant by the understanding of naskh and what are the prejudices about naskh. The conceptual analysis of naskh is discussed in a broad perspective and classical works related to it and concepts closely related to naskh are examined.

The connection between the understanding of beda' and nafs is revealed. What is mensuh and which verses are the concept of mensuh are examined. The applications of mensuh verses in the Qur'an and the Prophet's era are examined. Information is given about Bayraktar Bayraklı's life, scientific direction, educator direction, tafsir method and his works.

In the second part, the phenomenon of nesh is emphasized in the work titled “Qur'an Tafsiri in the Light of a New Understanding”. It is emphasized that his tafsir is based on modern reason and scientific developments, that he benefits

from the tradition of tafsir of traditional Islamic scholars, that he carefully and intensively processes the rich linguistic structure of Arabic, and that he processes verses from linguistic, historical and socio-cultural perspectives. The methods of exegesis are explained in turn and the scientific aspects are emphasized. In the main source of the study, “Qur'an Tafsiri in the Light of a New Understanding”, twenty-one mensuh verses claimed by Suyuti in al-Itkan are examined and compared, and Bayraklı's approach to these verses from modern and scientific perspectives, and the difference in the understanding of nesh on the verses claimed to be nesh is revealed.

The conclusion includes a summarization of the research, evaluation of the findings and the commentator's understanding of nesh. This thesis aims to present a modern and scientific perspective on the verses that are accepted as mensuh according to Suyuti in Bayraktar Bayraklı's “Qur'an Tafsiri in the Light of a New Understanding”.

Keywords: Modern Tafsir, Nesh, Bayraktar Bayraklı, Tafsir of the Qur'an in the Light of a New Understanding, Suyuti, Mensuh Verses.

**BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN TEFSİRİNDE MENSUH ADDEDİLEN
AYETLERE YAKLAŞIMI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ	1
-------	---

**BİRİNCİ BÖLÜM
NESH KAVRAMI**

1.1. NESH NEDİR, NE DEĞİLDİR?	6
1.1.1. Neshin Lugat ve İstılahi Anlamları	8
1.1.2. Tarihsel Süreçte Nesh	10
1.1.2.1. Kur'an Döneminde Nesh	10
1.1.2.2. Kur'an'da Nesh Çeşitleri	11
1.1.3. Nesh Kavramına Yakın Anılamlı Kelimeler	14
1.1.3.1. Beda Anlayışı ve Neshle Olan İrtibatı	14
1.1.3.2. İnsanın Anlamları	16
1.1.3.3. Tahsisin Anlamları	16
1.1.3.4. Tahsis ile Nesh Arasındaki Farklar	17
1.1.4. Mensuh Ayetler	17
1.1.4.1. Mensuhun Lugat ve İstılahi Anlamları	17
1.1.4.2. Mensuh Ayetlerin Tarihçesi	18
1.1.4.3. Kur'an Döneminde Mensuh Ayetler	21
1.1.4.4. Peygamber Döneminde Uygulamalar	22
1.2. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN HAYATI	22

1.2.1. Hayatı, İlmi Kişiliği ve Eserleri	22
1.2.2. Eserleri	24

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR ANLAYIŞIN IŞIĞINDA KUR'AN TEFSİRİ ADLI ESERDE NESH OLGUSU

2.1. TEFSİRİN ÖNEMİ	25
2.2. YÖNTEMİ VE BİLİMSEL YÖNÜ	26
2.2.1. Muhkem ve Müteşabih Ayetleri Dikkate Alarak Tefsir Etme Metodu	27
2.2.2. Ayetle Ayeti Tefsir Etme Metodu	28
2.2.3. Kimyasal Metod	29
2.2.4. Sebep-Sonuç İlişkisini Tesbit Etme Metodu	29
2.2.6. Semantik Metod	30
2.2.7. İhlas Metodu	31
2.2.8. Nasih ve Mensuh Olmadığı Fikrinden Hareket Metodu	31
2.3. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN NESH ANLAYIŞI	33
2.4. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN SUYUTİ'DE MENSUH KABUL ETTİĞİ AYETLERE YAKLAŞIMI	33
2.4.1. Bakara Suresi	33
2.4.2. Al-i İmran: 3/102	40
2.4.3. Enfal Suresi	41
2.4.4. Nur Suresi	43
2.4.5. Mücadele Suresi	44
2.5.3. Maide Suresi	55
2.5.4. Tevbe Suresi	60
2.5.5. Ahzab Suresi	62
2.5.6. Mümtehine Suresi	65
2.5.7. Müzemmil Suresi	66
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	70

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin/İbn
c.	Cilt
c.c.	Celle Celaluhu
çev.	Çeviren
çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	Hazreti
ö.	Ölümü
r.a.	Radiyallahu anh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallaahu Aleyhi Vesellem
ss.	Sayfa sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
vb.	Ve benzeri
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

İslam dini insanlar için hem bireysel hem toplumsal olarak mesajlarla iletişimini sağlamaktadır. Bu mesajları iletebileceği en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an içinde barındırdığı eşitli ilimlerle insanlığın sorularına muhatap olarak cevap vermektedir.

Kur'an-ı Kerim zamanla değişen sosyal, kültürel ve ekonomik şartlara göre oda kendi içinde bir düzenlemeye varmaktadır. Bu düzenlemelerden yola çıkılarak Ulumu'l Kur'an içerisinde varlığını tartışmaların odağında canlı bir şekilde devam ettiren Kur'an ilimlerinden birisi de nasih ve mensuh ilmidir. Yüce Allah'ın kullarına meşru' sınırlamalar ve emirler içerisinde ayetlerini vahiy yoluyla, Peygamberimiz Hz. Muhammed aracılığıyla tebliğ ettiği bilgimiz dahilindedir.

Mensuh, bir hükmün veya ayetin sonradan gelen başka bir ayet veya hükümlerle ortadan kaldırılmasına denir. Hz. Ali'nin bir meclise girdiğinde oradaki kadının insanlara bir şeyler anlattığını görür. Ona nasih ve mensuh nedir diye sorduğunda adamın bu konuda bilgisinin olmadığını görünce hem kendisinin hem de oradakilerin helak olduğu söyler. Bu ilmin bilgisinden yoksun olmak kişiyi helake götürecektir kadar konunun ciddiyetini bize göstermektedir. Çünkü kişinin hükmü kalkmış bir ayeti hayatına tatbik edip uygulaması dinin özüne zarar vermektedir.

Nasih ve Mensuh ilmi İslam fıkhnın ve İslam hukukunun doğuşuna zemin hazırlamaktadır. Genellikle bazı hükümlerin ortadan kalkması muamelatta kişilerin artık nasıl bir yol izlemesi gerektiğini göstermektedir. Mensuh ayetlerle ortaya çıkan ilmi ve fihhi sorular İslam hukukunun gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamaktadır.

Neshin varlığı hem sosyal hem dini açıdan sahabe hayatına da etki ettiği görülmektedir. Mekke döneminden itibaren alıp Medine dönemini de kapsayarak mensuh ayetler varlığını sürmüştür. Kiblenin değişikliği, içki tüketiminin kısıtlanmasından zekat ve oruca, eş, evlilik miras konularından Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkilerde değişen zemin ve şartlara göre nasıl hareket edileceğini adeta hukuk düzenlemesi şeklinde insanlığa bildirmektedir.

Neshin varlığı kadar onun sayısı da tartışmalar neticesinde farklı görüşlerle ortaya atılmaktadır. Kimine göre bu sayı beş ya da yirmi bir iken kimine göre beş yüze kadar çıkmaktadır.

Tez çalışmamızın ana kaynağı olan Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" adlı eserde onun nesh anlayışına ve mensuh ayetlerin varlığına dair görüşlerine yer vermeyi amaçladık. Mensuh ayetlerin sayısındaki ihtilafı göz önünde bulundurularak sayısını Suyuti'nin el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an adlı eserinde iddia ettiği mensuh ayetlerin varlığını dikkate alınarak sınırlandırılmış olup ve bu kapsamda bir çalışma yapılması hedeflenmiştir. Bayraktar Bayraklı'nın tefsirinde daha öncesinde nasih ve mensuh konusuyla alakalı bir çalışma yapılmadığı tesbit edilerek özgün ve ilim dünyasına katkı sunmak amacıyla böyle bir araştırmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Bu araştırma sonucunda; neshin ne olduğundan başlayarak, İslam düşüncesindeki tarihsel gelişimini, mensuh olguların fikhi, teolojik ve tasavvufi etkilerini incelemeye, Bayraktar Bayraklı'nın mensuh ayetlere yaklaşımını ortaya çıkarıp, mensuh ayetleri kabul ettiği veya etmediği noktasında nedenlerini temellendirme gayretinde bulunmaya çalıştık. Bunu yaparken nesh üzerine yazılmış klasik eserlerin yanında günümüz modern eserlerinden de yararlanmaya ve konumuza ışık tutmaya çalıştık.

Çalışmamızın metodu, sosyal bilimler araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yöntemidir. Verileri toplamak için 'doküman incelemesi' esasına dayanan Nitel Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. Elde edilip toplanan verilerin analizi, veriler arası ilişkilerin tanımlanması ve yorumlanması da 'içerik analizi' yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki teorimizi ortaya koyarken izlediğimiz yöntem ise 'tümevarım' yöntemidir.

Teze başlarken ilk adım araştırma konusunun tesbit ve tanımının ortaya konulması hedeflenmiştir. Ardından literatür çalışması yapılmış. Birincil ve ikincil kaynaklar tesbit edilmiştir. Literatür değerlendirmesi, konunun amacına ulaşması, ortaya koyulan teorideki iddiaların altının sağlam temele oturması, yazılanların tekrara düşmemesi açısından önem arz etmektedir.

Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" adlı eseri incelediğimizde müfessirin kendi tefsirinde 'eğitim' temelli bir metodu ele aldığına

rastlamaktayız. Her ayetin bir eğitim öğretim temeline dayandığını söyleyen Bayraklı, çalışmamızın ana konusu olan mensuh ayetler ile ilgili görüşlerini, tefsirinin yöntemlerinden biri olan Kur'an'da nasih ve mensuh olmadığı fikrinden hareketle nedenleriyle okuyucuya anlatmaktadır. Son modern yüzyıl tefsirlerinden biri olma özelliğine sahip olan bu eserde yazar ayetleri çağdaş bir güncelleme ile bizlere sunmaktadır.

Nasih ve mensuh konusunda Klasik dönem eserlerinden çalışmamıza farklı perspektifte fikirler sunması amacıyla; Suyuti, Katade, İbn Hazm, İmam Şafii, Zürkani, Zerkeşi, Nehhas gibi ilim adamlarının eserlerinden fayda sağlamaya çalışmaktayız. Özellikle, Suyuti'nin el-İtkan eserindeki mensuh ayetleri temel alıp Bayraklı'nın yorumlarıyla karşılaştırarak klasik ve modern metin çalışmalarıyla konumuzun içeriğin zenginleştirdiğini göstermeyi hedefliyoruz.

Çalışmamızı yaparken neshin kavram analizini doğru bir şekilde vermek amacıyla klasik eserlerden yararlanılmıştır. Tezimize ana kaynak oluşturacak olan Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında" adlı eserde ilgili ciltlerde iddia edilen tüm mensuh ayetler tek tek incelenerek yazarın neshle alakalı kesin görüşleri ve teorimizi doğru bir şekilde ortaya koymayı planlıyoruz.

Tezimizde ilgili ayetlerin metinleri ve açıklamalı mealini Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarına ait "Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali" adlı eserden vermeye çalışacağız. Bu şekilde bilgilerin doğrudan kaynağına gidilmesini amaç ediniyoruz.

Çalışmamızda verilen bilgiler ve dipnot alıntılarında kaynaklara tek tek ulaşıp doğru bilgileri vermeyi hedeflemekteyiz. Ulaşılan kaynaklar, kullanılan yöntem ve dil ile tezimizin akademik yönden güçlü tutulmasını sağlamayı amaç edinmekteyiz. Aynı zamanda klasik ve modern dönem eserlerindeki karşılaştırarak bunun sonucunda günümüze kadar neshin hayatımıza hukuki boyutunu inceleme fırsatını elde etmiş olacağız.

Geçmişten günümüze kadar nesh kavramıyla ilgili olarak birçok çalışma yapılmıştır. Nesh kavramı Kur'an-ı anlamaya ve onu yorumlamaya ve O'ndan hüküm çıkarmaya yarayan önemli ilimlerden biridir. Daha önce gelmiş şer'ii bir hükmün daha sonra yine şer'ii bir hükümlle kaldırma işlemine denir.

Klasik dönem içerisinde gerekli araştırmalar neticesinde İmam eş-Şafii (ö.204/820) er-Risale eserinde nesh kavramına ilk tanım getirmiş ve günümüze kadar

bu tanımla iskelet hali oluşmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır'ın Nesh Anlayışıyla ilgili okunan makale sonucunda Kur'an'da neshin varlığını kabul etmeyen ilk kişinin Ebu Müslim el-İsfahani (ö.322/933) olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bununla beraber İslam dünyasında neshin varlığını kabul eden ve neshi kabul etmeyenler şeklinde bir tartışmanın olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Konuyla alakalı Muş Alparslan Üniversitesi Tefsir Bilim Dalı'nda Hüseyin Çakır tarafından 2021 yılında tamamlanan "Beydavi'nin (ö. 685/1286) Tefsiri'nde Nesh Olgusu" isimli yüksek lisans tezi nesh konusuyla ilgili yapılmış kapsamlı çalışmalardan biridir. Bu çalışma içerisindeki bilgiler söz konusu tezin araştırılmasında ışık tutmuştur.

Neshe konu edilen ayetlerin sayısı ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Şah Veliyyullah Dihlevi'(ö.1176/1762) ye göre el-Fevzü'l Kebir isimli eserinde nesh sayılabilecek ayetlerin sayısını 5 ile sınırlandırmıştır. Suyuti(ö.911/1505) ise el-İtkan isimli eserinde neshe konu olan ayetlerin sayısını 21 olarak belirlemiştir.

Bayraktar Bayraklı'nın Tefsiri'nde Mensuh Addeilen Ayetlere Yaklaşımı adlı çalışma ile ilgili bugüne kadar geniş kapsamlı bir yüksek lisans veya doktora tezi yapılmamıştır. Araştırmalar sonucunda söz konusu yazarın tefsirinde farklı konular ele alınmıştır. Ele alınan konuların yanında kısaca yazarın neshe dair görüşlerine yer verilmiş fakat nesh olduğu iddia edilen ayetler bağlamında görüşlerine yer verilmemiştir. Genel anlamda neshi kabul etmediği fikrine ulaşılmış olup, bu konuda geniş kapsamlı bir inceleme yapılmamış olması bu tez konusunun üzerinde çalışmanın yapılmasını doğurmuştur.

Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" isimli eserinde mensuh addedilen ayetlere Suyuti'nin el-İtkan isimli eserinde neshe dair kabul etmiş olduğu 21 ayet göz önünde bulundurularak ayetler tek tek açıklanmıştır. Söz konusu yazarın el-İtkan'daki ayetlerin bir kısmına neshle ilgili açıklama getirirken bir kısmıyla alakalı hiçbir açıklama yapmamıştır. Bu bağlamda ayetlerle ilgili bilgi ve görüşlerine yer verilmiştir.

Yazarın tefsiriyle ilgili Sinop Üniversitesi Tefsir Bilim Dalı'nda Elif Tosun tarafından "Bayraktar Bayraklı'nın Tefsiri'nde Ulumu'l Kur'an" isimli bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tez çalışmasında söz konusu yazarın takip etmiş olduğu metotlara yer verilmiştir. Bu örnek teşkil eden çalışmada; "Kur'an'da Nasih-Mensuh

Olmadığı Fikrinden Hareketle Tefsir Etme Metodu” ve ayetlerin mensuh olmadığını açıklayarak anlattığı yöntemine ulaşılmıştır. Neshi savunanların bunu sosyolojik olarak inceleyemediklerini ve Allah’ın bu ayetlerle kullarına alternatif sunduğunu göremediklerini ve bu yüzden ayetlerin hükmünün kaldırıldığını uydurdukları bilgilerine ulaşılmıştır.

Konunun kavramsal analizini incelemek adına; İbn Hazm (ö. 456/1064)’a ait el-Nasih ve’l-Mensuh’, Selim Türcan’a ait Neshin Problematik Tarihine, Doç.Dr. Talip Özdeş’in Kur’an ve Nesh Problemi, M.Sait Şimşek’in Kur’an’ın Anlaşılmasında İki Mesele, Prof.Dr. İsmail Cerrahoğlu’nun Tefsir Tarihi, Prof.Dr. Halis Albayrak’ın Tefsir Usulü, Prof. Dr. Muhsin Demirci’nin Tefsir Usulü adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Tezin içeriğinde neshin kavramsal mahiyetini ortaya koyarken de tekrar bu eserlere müracaat edilmiştir.

Söz konusu tezle alakalı birinci bölümde neshin ne olduğu ve ne olmadığı bilgisi üzerinde durulmuş ve klasik dönemde nesh yerine kullanılan kelimelerin sözlük anlamları verilip konu aydınlığa kavuşturulmuştur. Aynı zamanda Bayraktar Bayraklı’nın hayatı ve ilmi kişiliği ile ilgili detaylı bilgiler yer almıştır.

Mensuh olarak belirlenen ayetlerin anlamları Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarına ait “Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali” adlı eser tarafından verilmiştir. Bayraktar Bayraklı’nın Tefsiri’nde mensuh addedilen ayetler bağlamında çeşitli makaleler, köşe yazıları, konferanslar mevcut olup, farklı internet sitelerinde de bilgilere ulaşılmıştır. Fakat yüksek lisans ve doktora tezlerindeki gibi geniş ölçüde bilgilere yer verilmemiştir.

Aynı zamanda Bayraktar Bayraklı’nın “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri” adlı eseri üzerinde ayrıntılı olarak mensuh ayetlere yaklaşımı özelinde bir tez çalışması yapılmadığından dolayı söz konusu tez çalışması özgün olarak yerini alacak ve sonraki araştırmalarda bilim dünyasına katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NESH KAVRAMI

1.1. NESH NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Allah, Yüce Kitabı Kur'an-ı Kerim'i biz kulları için yirmi üç yıllık bir zaman diliminde peyderpey olarak indirmiştir. Ku'an'ın belagatında ve fasahatında, verdiği haber ve hükümlerde çelişkiye rastlamak mümkün değildir. Kur'an İlimleri arasında "nesh" kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Neshin rolüne baktığımızda ise itikadi konulardan ziyade ameli hükümlerin gerçekleşmesinde yerini belli etmiştir. "Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı." ayetinde¹ buyurulduğu üzere Yüce Allah kainatı belli bir aşamada tedricen yaratmıştır.²

Ayetin bağlamında konuya baktığımızda her şeyin yavaş yavaş oluşumuna, gelişimine ve değişmesine rastlıyoruz. Neshin varlığının oluşumunda etkili olan; sadece değişimin olduğu ayetlerle sınırlı değildir. Kur'an'ın ışığında ve Hz. Peygamber'in önderliğinde toplumsal olarak bir değişim meydana geldiği görülmektedir. Bunlarla bağlantılı olarak, farklı olay ve durumlar neticesinde tedrici bir şekilde emredilen hüküm ve yönlendirmeler ortaya çıkmıştır.³

Ayetlerin nazil olmasıyla beraber dönemin değişen ve gelişen ihtiyaçlarına yönelik; hukuk, iktisat ve benzeri sosyal kurumlarında değişmesi kaçınılmaz olacaktır. İnsanlara hak yolu göstermek, dünya ve ahiret mutluluklarını sağlamak amacıyla peygamberlerin farklı ilkelerle görevlendirilmesi doğaldır.⁴

Neshin ne olduğuna dair araştırma yapıldığında klasik dönemden günümüz modern dönemi de kapsayan şu ana kadar olumlu ve olumsuz ortaya çıkan ihtilaflar neticesinde özellikle İslam hukuku alanında olmak üzere Kur'an İlimleri arasında geniş ölçüde kendine yer bulmuştur. Ortaya çıkan bu tartışmalar neshin anlam bütünlüğünü besleyip muhatap kitlenin neshe dair zihinlerdeki eksik veya yanlış bilgilerinin doğru yolu bulmasında katkı sağlamıştır. Cumhurun çoğunluğu neshin

¹ Kaf 50/38.

² Sait Şimşek, **Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2004, s. 79.

³ Talip Özdeş, **Kur'an ve Nesh Problemi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2005, s. 15.

⁴ Şimşek, s. 77.

varlığını kabul edip ispat ettikleri halde Ebu Müslim el-İsfahani tam aksini savunmuştur. Kurtubi neshi kabul etmeyenler için gabi cahiller ifadesini kullanmakta ve sahabilerin ve onlara tabi olanların kabul ettiğini ifade etmektedir.⁵

İmam eş-Şafii kendi döneminde neshin varlığına ve anlamına ışık tutmuş, günümüze kadar bu tanım bir iskelet şema görevi görmüştür. Bununla beraber klasik dönem alimleri içerisinde “nesh” konusuna ilişkin geniş içerikli eserler yazılmıştır. Neshin esas gayesi içtihadı yönelik konularda kafa karışıklığını giderip muamelatta insan hayatını kolaylaştırmaktır. Peygamber (s.a.s) döneminde başlayıp günümüz modern çağı da içine alarak uygulamalarda hayatın birçok alanı içinde olduğu görülmektedir.⁶

Fakat bunun yanı sıra neshin İslam hayatında kolaylaştırıcı ve düzen koyucu niteliğinin yanında onun tam tersi bir sorun teşkil ettiğini öne sürenler olmuştur. Geçmiş dönem alimlerinden Ebu Müslim el-İsfahani Kur’an-ı Kerim’de neshin olmadığını iddia edip savunanların başında gelir. Neshin varlığını kabul etmemelerindeki düşüncelerden birisi Kur’an’da tutarsızlık olduğu düşüncesini doğurmasıdır. Halbuki bunun tam aksine Allah (c. c) Kur’an’da hiçbir çelişki ve tutarsızlık olmadığını “Kur’an’ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!”⁷ ayetiyle ifade buyurarak muhataplarına en güzel şekilde cevap verilmektedir.⁸

Neshin amacı hem Kur’an’da hem de toplumda bir ortam karmaşası oluşturmak değildir. Yine aynı şekilde; Kur’an’ın içindeki bütünlüğü, düzeni bozmak olmadığı gibi iyileştirici bir tutum sergilemektedir. Esasında hikmet nazarıyla bakıldığında nesh Kur’an’ın ağırlığını hafifletmekten ziyade onun gücünü ortaya çıkarmaktadır. Neshin varlığı Allah’a farklı ithamlarda bulunduğu düşüncesiyle eleştirilere açık olmaktadır. Özellikle neshi aklen ve naklen reddedenler arasında haşa Allah gönderdiği ayetlerde hata ettiği için ayetleri düzeltip tekrar gönderiyor düşüncesi kaçınılmaz olmaktadır. Ama şu hususta ortak bir karara varılmalıdır ki Yüce Allah

⁵ Selim Türcan, **Neshin Problematik Tarihi**, Otto Yayınları, Ankara, 2017, s. 18.

⁶ Alpaslan Alkış, Ayşe Darendeli, “İmam Şafii ve Cessas’ın Nesh Anlayışlarının Karşılaştırılması”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Hatay, 2021, Cilt:4, sayı 1, ss. 21-22.

⁷ Nisa 4/82.

⁸ Ahmet Karadağ, “Elmalılı Hamdi Yazır’ın Nesh Anlayışı”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Malatya, 2017, Malatya, sayı 1, s. 151.

neshe söz konusu olan ayetleri dönemin ihtiyaç ve şartlarına göre düzenleyip onları tekraren indirmiştir.⁹

Nesh konusunda sağlıklı bir araştırma yapıldığında aslında söz konusu ayetlerin sürekli değil yalnızca belli bir dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra neshin olamayacağı hususunda da İmam Şafii ve Cessas gibi alimlerde ittifak halinde olduğu görülmektedir. İçinde herhangi bir değişiklik yapıp muhtevasının bozulmasına yer verilmemektedir. Çünkü Kur'an'ı Kerim evrenseldir. Kıyamete kadar da Yüce Allah tarafından korunacaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sünnetullah yolu tüm insanlığa açıklanmıştır. Kur'an'ın nüzul döneminde de neshe dair açıklamalar Peygamber (s.a.s.) tarafından yapılmış ve O'nu takip eden İslam Uleması tarafından söz konusu kavramla ilgili birçok eser kaleme alındığı görülmektedir. Nitekim günümüze kadar neshle ilgili yapılan tartışmalara ve sorulara açıklık getirilmesi için onun kavramsal çerçevesinin doğru ve güvenilir kaynaklardan öğrenilip anlaşılması gerekmektedir.¹⁰

1.1.1. Neshin Lugat ve İstilahi Anlamları

Sözlükte nesh kavramı, birkaç manaya gelecek şekilde kullanılmaktadır. Birinci olarak "bir şeyi ortadan kaldırmak, iptal etmek ve değiştirmek" anlamında kullanılır.¹¹ Bir değişim ve dönüşümün meydana geldiği, değişirken de yerine başka

⁹ Karadağ, ss. 150-152.

¹⁰ Alkış, Darendeli, ss. 21-22.

¹¹ Katade b. Diame b. Katade b. Aziz, Ebu el-Hattab el-Sedüsi el-Basri, **en-Nasih ve'l-Mensuh fi Kitabillahi Teala** thk. Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1998/1418, s. 6; Rağib el- İsfahani, **el-Müfedat fi- garibi'l Kur'an**, nşr. Safvan Adnan ed-Davudi, Dar'ul Kalem, Darü'ş-Şamiyye, Şam, Beyrut, 1412, s. 801; Muhammed b. Müslim b. Abdullah b. Şihab el-Zühri, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, thk. Hatim Salih ed-Damen, Müessesetü'r-Risale, 1998/1418, s. 18; Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam b. Abdullah el-Horevi el-Bağdadi, **en-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an el-Aziz ve ma ve es- fihi min el-Farayid Sünen**, thk. Muhammed b. Salih el-Medîfer, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1997/1418, Cilt: 1, s. 38; Abdurrahman b. Ebu Bekir Celaledin es-Suyuti, **el-İtkan fi ulumi'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrahim, Mısır Genel Kitap Kurumu, 1974/1394, Cilt:3, s. 66; Ebu Cafer en-Nehhas Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yunus el-Muradi en-Nahvi, **Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'ani'l-Kerim**, thk. Dr. Muhammed Abdusselam Muhammed, Mektebetü'l Fellah, Kuveyt, h. 1408, s. 57; Ebu'l-Kasım Hibetullah b. Selame b. Nasr b. Ali el-Bağdadi el-Makri, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, thk. Züheyr eş-Şaviş, Muhammed Kenan, el-Mektebü'l-İslamiyye, Beyrut, h. 1404, s. 20; Ali b. Ahmet b. Said b. Hazm, **en-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an'il-Kerim**, thk. Dr. Abdülgaffar Süleyman el-Bendari, Dar el-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1986/1406, s. 19; Şerefüddin İbn el-Bârizi el-Cehnî el-Hamavi, **Nasihu'l-Kur'an'il-Aziz ve Mansuhahu**, thk. Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, 1998/1418, s. 19; Muhammed Abdulazim ez-Zürkani, **Menahilü'l-İrfan fi ulumi'l-Kur'an**, Matbaa-i İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, Kahire, Cilt:2, s. 175.

bir şeyin geldiği anlaşılmaktadır. Araplarda kullanılan *كنسخ الشمس الظل، والظل الشمس* “Güneşin gölgesini silmesi gibi, gölgenin de Güneşi silmesi gibi” ifadesi anlam açısından kelimeye açıklık getirmektedir. Aynı zamanda bu anlam Kur’an’daki nasih ve mensuh konusuna giren anlamı ifade etmektedir.¹² “Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder.”¹³ ayetinde konuya ilişkin net bir ifade sağlanmıştır.

İkinci olarak; bir yerden başka bir yere aktarmak¹⁴ (نقل) anlamına gelir. Arapların kullanmış oldukları *نسخت الكتاب* “kitabı neshettim” ifadesi buradaki anlama benzer. Bu onun kitabın içinde olanlarla başka bir kitaba taşındığını ifade etmektedir.¹⁵ Dil bilginlerinden biri olan Sicistani, “Nesh, bal arısının peteğindeki balı başka bir peteğe aktarmak gibidir” örneğini vermiştir.¹⁶

İstilahi olarak nesh, *رفع الحكم الشرعي بدليل شرعي متاخر* “Şer’i bir hükmün, daha sonraki bir şer’i delille kaldırılması” demektir.¹⁷ Neshin kullanımına bakıldığında itikadi ve imani konularda değil, sadece emir ve yasaklarda gerçekleşir. Talep anlamı taşımayan haberlerde neshe rastlanmaz. Bazılarına göre, nesh saf haberlerde de gerçekleşebilir.¹⁸

Buna göre neshin gerçekleşmesi için dört şarta ihtiyaç vardır. Öncelikle şer’i bir hüküm (النسخ) olması gerekir. İkincisi hükmün kaldırılmasına ilişkin delilin şer’i bir delil (المنسوخ) olması gereklidir. Üçüncüsü, bu delilin ilk hükmün delilinden sonra gelip, onunla doğrudan bağlantılı olmayan ve tamamen birbirinden bağımsız bir delil olması gerekmektedir. Dördüncüsü, bu iki delil arasında hakiki manada çelişkinin bulunmasıdır.¹⁹

Neshin, günümüze kadar gelişinde tanımsal çerçeveyi oluşturan İmam eş-Şafii istilahi anlamını şöyle ifade etmektedir: “Nesh, farzın terkidir. Diğer bir farz onun yerine yerleştirilmeden asla bir hüküm neshedilemez.”²⁰

¹² Katade, *en-Nasih ve'l-Mensuh fi Kitabillahi Teala*, s. 5; Nehhas, *Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 57; Rağıb el-İsfahani, *el-Müfedat fi-fi garibi'l-Kur'an*, s. 801;

¹³ Hac 22/52.

¹⁴ Katade, ss. 5-6; Suyuti, Cilt:3, s. 66;

¹⁵ Katade, ss. 5-6.

¹⁶ Zürkani, Cilt:2, s. 175.

¹⁷ Katade, s. 6; Sellam, s. 53.

¹⁸ Katade, ss. 6-7.

¹⁹ Zürkani, Cilt:2, s. 180.

²⁰ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *er-Risale*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır, 1938/1357, s. 106.

1.1.2. Tarihsel Süreçte Nesh

Nesh, tarihsel süreçte İslam düşüncesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Neshin gelişimsel süreci incelendiğinde, değişen toplumsal, ekonomik ve dini ihtiyaçlara göre İslam düşüncesinin zenginleşmesine katkı sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında nesh, fıkhi konuları içeren ameli hükümlerde başrol oynayarak, İslam hukukunun gelişmesine katkı sunmaktadır. Bazılarına göre de nesh problematik bir zemin üzerine ortaya çıkmış bulunmaktadır.²¹

Kur'an'ın anlaşılması ve açıklanması için Müslümanlar ilk dönemlerden itibaren nesh konusunu gündemlerinde canlı olarak tuttuğu görülmektedir. O dönemde henüz açık ve net bir tanım yapılmadığı halde Kur'an'ı tanımak adına bununla alakalı farklı rivayetler olduğu görülmektedir.²² Neshin anlaşılması bugüne kadar birçok tartışma ve tanımları beraberinde getirmiştir. Neshin öneminin, ne olduğunun anlaşılması adına günümüze kadar birçok tartışma ve tanımlar meydana geldiği görülmektedir. Bir rivayete göre Hz. Ali (r.a.) bir hatib vaaz verirken onun yanından geçmiş ve ona; “Nasih ve Mensuhun hükmünü biliyor musun?” (هل علمت الناسخ و المنسوخ) (هل علمت الناسخ و المنسوخ) diye sorar. Hatib “hayır” der. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.) “Hem kendin helak oldun, hem de bizi helak ettin.” (هلكت و اهلكت) diyerek Nesh ilmini bilmenin önemine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda bu derin ilmin bilinmeyişinin insanı helak olmaya itecek kadar ciddiye alınması gerekmektedir.²³

Günümüz modern tartışmalar içerisinde neshin varlığını koruduğu gibi varlığını kabul etmeyip nesih yerine farklı destekleyici açıklamalarında getirildiği görülmektedir.

1.1.2.1. Kur'an Döneminde Nesh

Kur'an-ı Kerim nazil olmaya başladığında, toplumun ihtiyaçlarına, sosyo-kültürel, ekonomik ve dini yaşantısına göre bazı hükümlerde değişiklik olduğu bilinmektedir. Kur'an dönemindeki ilk kolektif duygu ve düşünceleri ortaya çıkarmak,

²¹Selim Türcan, s. 23.

²² Talip Özdeş, **Kur'an ve Nesh Problemi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2005, s. 13.

²³ Sellam, **en-Nasih ve'l Mensuh**, Cilt:1, s. 4.

sonraki dönemlerde neshe dair ister aynı yönde isterse farklı bir doğrultuda olsun onlara yeni biçim veren ilk etkendir.²⁴

Allah kendi iradesiyle hangi ayeti kaldırıp yerine hangisini uygun göreceğini Kur'an'da şöyle buyurmuştur: “Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.”²⁵ Bu ayet Allah'ın dilediğinde yeni bir hüküm getirip dilediğinde değiştirme gücüne ve yetkisine sahip olduğunu gösterir.

Klasik dönem alimlerinden Beydavi de bu ayetin neshin varlığına delil olduğunu söyleyerek; neshi kabul etmeyenlere karşı meseleyi kabul edilebilir bir şekilde savunarak nesh olayında, hükümlerde bir değişiklik ve noksanlık olmadığını ve ancak hükümlerin hallerinde ve maslahatlarında bir değişiklik olduğunu söyleyerek, bu şekilde hem nesh anlayışını ifade etmekte hem de neshe karşı olup neshi kabul etmeyenlere karşı bir cevap verdiği anlaşılmaktadır.²⁶

Kur'an'ın indirilmeye devam ettiği süreç içerisinde toplumun hem bu durumdan etkilendiği hem de bu duruma şahitlik ettiği görülür. İslam öncesi cahiliye Arap toplumunun kökleşmiş, değiştirilmesi zor zihniyetleri bulunmaktadır. Kur'an bu noktada Hz. Peygamber (s.a.s) aracılığıyla bilinen kavramların içeriğini doldurmuş, kendine özgü semantik bir sistemle yeniden düzenlemiştir. Uygulamaların bir kısmını onaylayıp bir kısmını iyileştirme yoluyla tahsis etmektedir. Semavi kitaplar içinde ilahi mesajları kabul etmiş fakat Eski ve Yeni Ahit'teki hükümlerin hepsini ne tamamen kabul etmiş ne de tamamen reddetmiştir.²⁷

1.1.2.2. Kur'an'da Nesh Çeşitleri

Neshin kısımları üç şekilde gelir:²⁸

Birinci olarak hem hükmün hem tilavetin mensuh olduğu ayetlerdir. Neshin bu türü neshi kabul eden müslümanlar arasında ittifakla kabul edilmiştir. Hz. Ayşe'den gelen bir rivayet bu türün varlığını şu şekilde ortaya koymaktadır: “Kur'an'dan indirilen hükümlerin arasında, on emzirme ile haram kılınanlar vardı. Sonra bu hüküm

²⁴ Türcan, s. 23.

²⁵ Bakara 2/106.

²⁶ İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, Fecr Yayınları,, 7. Baskı, Ankara, 2015, s. 653.

²⁷ Özdeş, ss. 15-16.

²⁸ Makri, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, s. 20; Zürkani, Cilt:2, ss. 214-215; Suyuti, **el-İtkan**, Cilt:3, s. 68.

beş emzirme ile neshedildi. Allah'ın Resulü vefat edene kadar bu hüküm Kur'an'dan okunuyordu.”²⁹ İmam Müslim, bu rivayete şöyle açıklama getirmiştir: “Beş emzirme ile ilgili ayetin hükmünün geç indirildiğini, öyle ki Hz. Peygamber (s. a. s) vefat ettiğinde bile insanlar bu ayeti okumaya devam etmişlerdir. Çünkü bu ayeti okumaya devam eden kişiler onlara yeni hükmün ulaşmadığını düşünüyorlardı. Fakat sonrasında neshin durumu onlara bildirildi ve işte o zaman hükmün okunmayacağı konusunda hemfikir oldular.”³⁰

İkinci olarak tilaveti baki, hükmü mensuh ayetlerdir. Neshin varlığı konusunda ittifak edenler, Kur'an'da mensuh ayetler için sayısının beş yüz, beş veya yirmi kadar olduğunu tesbit etmişlerdir. Hepsinin kabul ettiği metnin var olup okunduğu ama pratikte hükümlerinin uygulanmadığıdır.³¹

Kur'an-ı Kerim'de ilk etapta toplumu yavaş yavaş eğitebilmek adına ayetlerin tedricen indirildiği görülmektedir. Çünkü Cahiliye toplumunun kökleşmiş, değişime kapalı zihniyetleri mevcuttur. Bunun değişmesi zamanla olabilmektedir. Bunun da en iyi örneği sırasıyla içkinin aşama aşama yasaklanmasına dair olan şu ayetlerdir:³²

a) “ وَ مِنْ ثَمَرَاتِ النَّجِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ” Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının meyvelerinden hem sarhoşluk veren bir içki hem de güzel bir rızık elde edersiniz. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir toplum için kesin bir delil vardır.”³³

b) يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمْ هُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ” Rasûlüm! Sana içki ve kumarın hükmünü soruyorlar. Şöyle de: “Onlarda büyük bir günah ve zarar, bununla birlikte insanlar için birtakım faydalar da vardır; fakat günah ve zararları faydalarından daha büyüktür.” Yine sana Allah yolunda neyi harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaç fazlası olup kolayınıza geleni verin.” Allah, etraflıca düşünesiniz diye size âyetleri böylece açıklıyor.”³⁴

²⁹ Müslim, **Sahihi Müslim**, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Matbaau İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, Kahire, Rada', 24, Cilt:2, s. 1075.

³⁰ Müslim, Cilt:2, s. 1075.

³¹ Muhsin Demirci, **Tefsir Usülü**, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 242.

³² Sait Şimşek, ss. 104-106.

³³ Nahl 16/67.

³⁴ Bakara 2/219

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ
حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
عَلَى طَيِّبٍ فَمَسَحُوا بِيَدَيْكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا
c) “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilecek derecede ayıkıncaya, cünüp iken de -yolcu olanlarınız hâriç-yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta ya da yolcu iseniz veya sizden biriniz abdestini bozmuşsa veyahut kadınlarınızla cinsî münâsebette bulunmuşsanız; bu durumlarda abdest alacak veya yıkanacak su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: yüzünüzü ve kollarınızı onunla meshedin. Doğrusu Allah, çok affedici, çok bağışlayıcıdır.”³⁵

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ
d) “Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak ve putlara kurban kesmek için dikilen taşlar, fal ve şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”³⁶ İlk olarak verilen ayetin bazı kesimlere göre diğer ayetleri nesh ettiğini iddia ederler . Bunun tam tersine ilk verilen ayet içkinin yasaklanması için atılan ilk adımdır. Ayette geçen güzel rızık edinmenin emrinden aslında onun içki olmadığı fikri benimsetilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden kademeli olarak içkinin terkedilmesi düşüncesi verilmek istenmiştir.³⁷

Üçüncü olarak ise hükmü baki, tilaveti mensuh ayetlerdir. Bu konuya ilişkin Hz. Ömer (r. a)’dan gelen “Recim ayeti” hadisi buna örnektir: “ Yaşlı adam ve kadının zina etmesi durumunda, kesinlikle recmedilirler.”³⁸ Bu rivayete bakıldığında; recim uygulaması Peygamber zamanında yerine getirilerek uygulandığı görülmektedir. Daha sonrasında metni neshedildikten sonra Hz. Ömer bunu tekrardan Kur’an’ın içine yerleştirmek istemiş fakat yanlış düşünceler doğuracağı endişesiyle vazgeçtiği görülür. Bazı hadis kitaplarında, recim ayetlerinin lafız olarak farklı rivayetlerde geldiği görülmektedir. Buna göre bir hadisin mütevatir derecesinde olması için lafzının aynı gelmesi gerekmektedir. Rivayet yollarındaki bu illetten dolayı Kur’an’ın ayetleriyle

³⁵ Nisa 4/43.

³⁶ Maide 5/90.

³⁷ Şimşek, s. 106.

³⁸ Müslim, **Sahihi Müslim**, Hudud, Cilt:3, s. 1317; Malik bin Enes, **Muvatta**’, Hudud, thk. Dr. Beşar Havad Ma’ruf Mahmut Muhammed Halil, El-Risale Yayınları, Beyrut, 1412/1991, Cilt: 2, 1370, s. 10.

benzeşmediği görülür. Sonuç olarak, recim ayetinin olmadığı düşünüldüğünde tilaveti mensuh bir hükmünde olmadığı varsayılır.³⁹

1.1.3. Nesh Kavramına Yakın Anlamli Kelimeler

Neshe dair veya onun karşıladığı manayı ifade etmek için Kur'an-ı Kerim'de üç ayette bu kavramlara yer verilmiştir. Bunlar Bakara Suresi'nde geçen "ayet", "nesh", "insa"; Nahl Suresi'nde geçen, "tebdil"; Ra'd Suresi'nde geçen "mahv" ve "isbat" terimleridir.⁴⁰

1.1.3.1. Beda Anlayışı ve Neshle Olan İrtibatı

Beda' kelimesi Arapça'da genellikle iki anlamda kullanıldığı görülmektedir.⁴¹ İlk anlamı; kapalı ve gizli olan bir şeyin açığa çıkmasıdır. "Hayır, (bu yakınmaları) daha önce gizlemekte oldukları şeyler onlara göründü (de ondan). Eğer çevrilselerdi, elbette kendilerine yasaklanan şeylere yine döneceklerdi. Şüphesiz onlar yalancılardır."⁴² ayetinde anlatılan bu durumu ifade etmektedir.

Bir diğer anlamı ise; daha önce uygun görülen bir görüşün terk edilip yerine yeni bir görüşün gelmesidir.⁴³ Buradaki anlam ile Kur'an'daki bir ayetin örtüştüğü fikri ortaya çıkmaktadır. "Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız, bilin ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir."⁴⁴ Anlam dikkate alınarak bakıldığında Peygamber'le konuşan kişilerin öncesinde sadaka vermeye muhatap olmadıkları ama sonrasında yeni bir kararla sadaka verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Beda' anlayışına göre verilen bir emirden sonradan vazgeçip yerine başka bir fikir veya emir sunulması gerekir.⁴⁵

³⁹ Demirci, ss. 237-241.

⁴⁰ Özdeş, s. 101.

⁴¹ Zürkani, Cilt:2, s. 180; Katade, s. 7.

⁴² En'am 6/28.

⁴³ Nehhas, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, s. 62; Zürkani, Cilt: 2, s. 180; Katade, s. 7.

⁴⁴ Mücadele 58/12.

⁴⁵ Nehhas, s. 62.

Beda' anlayışının neshle alakalı irtibatına bakıldığında, bu iki kavramın sonucunda da bir hüküm değişikliği vardır. Neshin tanımlarından birisi de تَبْدِيل “değiştirmek” olduğundan derinlemesine bir araştırma yapılmadan ıstilahta da aynı anlama gelecek şekilde bazı kaynaklarda kullanıldığı görülmektedir. Neshin hem akıl hemde şeriat açısından caiz olmadığını söyleyen bir grup onun beda' ile aynı olduğu görüşündedirler.⁴⁶

Ayetlerdeki değişikliğin aksine neshte Allah'ın bilgisinde bir değişiklik yoktur. “Allah'ın önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.”⁴⁷ Ayeti bu durumu anlatmaktadır. Beda' da ise böyle bir değişiklik söz konusudur. Beda' kavramının öncesinde cehalet bunun ardından yeni bir bilgi gelir. Fakat neshte Allah (c.c) için bunu söylemek imkansızdır. Çünkü Allah'ın bilgisi herşeyi kuşatmış tır. O her şeyi ezeli ve ebedi olarak geçmişi, geleceği ve şimdikiyi bilendir.⁴⁸ Nesh ile beda'yı aynı kefedede tutmak kişiyi dinden çıkarma boyutuna getirmektedir. Beda' ile ilgili böyle bir yanlış tutum içerisine girmek insanların yaşadıkları olaylara göre edindikleri bakış açısıyla ilgili bir durumdur. Bu anlayışı kabul etmek; haşa Allah için bazı şeylerin gizli olduğu ve O'nun da bunları sonradan öğrenip ortaya çıkarması demektir. Böylesi bir durumun imkansız olduğu, gaybın ve kalplerde en gizli olanın bilgisinin sadece O'nun katında var olduğunu Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de bildirmektedir. “Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın.”⁴⁹ “Göklerin ve yerin gaybı (sırrı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir.”⁵⁰ “İnkarcılar: Kıyamet bize gelmeyecek, dediler. De ki: Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık kitaptadır (yazılıdır).⁵¹

⁴⁶ Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi, **Nevasihu'l-Kur'an**, thk. Ebu Abdullah el-'Ameli es-Selfi el-Dani b. Münir el-Zehvi, Şirketü Ebnai Şerif el-Ensari, Beyrut, 1422/2001, s. 13.

⁴⁷ Ahzab 33/62.

⁴⁸ Katade, s. 7.

⁴⁹ En'am 6/59.

⁵⁰ Hud 11/123.

⁵¹ Sebe' 34/3.

1.1.3.2. İnsanın Anlamları

“Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.”⁵² ilgili ayette mastar kalıbı şeklinde olan insa kelimesi ننسها “unutturursak” şeklinde yer almaktadır.

Kelimenin kökü, arapçada نسا şeklinde. Tehir etme, borcu gecitirme ve ömrünü uzatma anlamlarına gelir. Söz konusu bu kelimenin nense’ha şeklinde okunması gerekir. Ama bu okuyuş ayetin dil bakımından gidişatına uygun görülmez. Çünkü ifade ettiği anlamın, ayette birlikte geldiği kelimeye ve içindeki konuyla bağdaşması gerekir. “Nunsiha” diye okunması neshle uyum göstermektedir. Neshin iptal etme, yok etme ve değiştirme gibi anlamının olduğu göz önünde bulundurulduğunda nunsiha; izale etme, giderme, ortadan kaldırma gibi anlamlara gelmektedir. İnsa kelimesi neshden sonra anlamı pekiştirmek için kullanılmaktadır. Ayette unutturma konusu sadece Peygamber için söylenilmemiş ve başkalarını da kapsayacak şekilde ifade edilmektedir.⁵³

1.1.3.3. Tahsisin Anlamları

Tahsis kelimesi, neshin mevcut olduğu konularda ve ayetler açıklanırken söz konusu olduğu görülmektedir. Aynı anlama geldiğini savunanların yanı sıra farklı olduğu görüşünde bulunanların açıklamaları mevcuttur. Birinci olarak, “sınırlama” ve “özelleştirilmiş hüküm” olarak ifade edilir. Bu anlam, Hz. Peygamber döneminde Bedir Savaşı’ndan sonra sahabe ve Hz. Peygamber (s.a.s.) arasında bir mevzunun konuşulduktan sonra konuşulduğu ve bu anlama gelecek şekilde ifadeler kullanıldığı görülmektedir.⁵⁴

İkinci olarak, “özel bir sebebe dayandırma”⁵⁵ anlamına gelir.

⁵² Bakara 2/106.

⁵³ Özdeş, ss. 107-109.

⁵⁴ İmadüddin Ebu’l-Fida İsmail b. Kesir ed-Dimeşki, **Tefsiru’l-Kur’ani’l Azim**, thk. Mustafa Seyyid Muhammed, Mustafa Seyyid Rişad, Muhammed Fad-l el-Acmavi, Ali Ahmed Abdalbaki, Hasan Abbas Kuttub, Kurtuba Yayınları, Şeyh Çocukları Kitaplığı, Giza-Mısır, 2000/1421, Cilt:7, s. 33.

⁵⁵ Zürkani, Cilt:1, s. 112.

Bir diğ er ifade ise; “hük mün sebebe özg ü kılınması” veya “hük mün sadece belirli sebebe ait olması” demektir.⁵⁶

1.1.3.4. Tahsis ile Nesh Arasındaki Farklar

Nesh ile tahsis arasında benzerlikler görülmektedir. Neshin belirli bir zaman içinde sınırlı oldu ğ u düşün üldü ğ und e, tahsis de bu mukabilden görülmüştür. Nesh konusu içinde tahsisle ilgili ayetlere değ inilmiştir. Bu sebepten dolayı neshe konu olan ayetlerin sayısında ihtilaflar doğ du ğ u bilinmektedir. Bu nedenle nesh ile tahsis arasındaki farklara değ inmek icab etmektedir.⁵⁷

1) Nesh haberlerde (bilgi ile ilgili hükümlerde) gerçekleşmez, oysa tahsis hem haberlerde hem de diğ er konularda gerçekleşebilir.

2) Nesh yalnızca Kur’an ve sünnet ile sınırlıdır, oysa tahsis hem Kur’an ve sünnet ile hem de duyu ve akıl gibi diğ er kaynaklarla yapılabilir.

3) Tahsiste önceki ya da sonraki bir delil ya da bağ lam göz önünde bulundurulur, ancak nesh yalnızca, neshedilen hük mün gerisindeki bir delil ile yapılır.

Sonuç olarak; tahsis belli bir durum veya kiş ilere özel olarak hük üm ortaya koymaktadır. Tahsis neshe göre ortaya koydu ğ u hük ümlerde alanını daraltmaktadır.

1.1.4. Mensuh Ayetler

1.1.4.1. Mensuhun Lugat ve Istilahi Anlamları

Nesih geçerli ş erii bir hük mün, ondan sonra gelen bir baş ka ş erii delil ile kaldırılmasıdır. Kaldırılan hük me “mensuh”denir, kaldıran delile ise “nasih” denir. Bu kaldırma iş lemine de “nesih” denir.⁵⁸

Mensuh kelimesi tam olarak neyi ifade etmektedir, bununla alakalı Hz.Ali’den gelen bir rivayette ş u ş ekilde anlatılır: Bize Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed rivayet etti, o da Muhammed b. Cafer Ebi Davud el-Enbari’den , o da Enbar’dan ,Yahya b. Cafer’dan, o da Muaviye b. Amr’dan, o da Ebu İshak’tan, o da Ata b. Es-Sahib’dan o

⁵⁶ Suyuti, Cilt:1, s. 107.

⁵⁷ Katade, s. 8.

⁵⁸ Katade, s. 6.

da Ebu'l-Bahter'den rivayet etti. Ebu'l-Bahteri şöyle demiştir: Ali b. Ebi Talib (r.a) mescide girdi ve bir adamın insanları korkuttuğunu gördü. Ali (r.a) ona: “Bu nedir?” diye sordu. Oradakiler: “Bir adam insanları hatırlatıyor (zikir yapıyor)” dediler. Bunun üzerine Ali (r.a) ona şöyle bir mesaj gönderdi: Nesih (kaldırılan hüküm) ile mensuh kaldırılan hüküm arasındaki farkı biliyor musun? Adam: “Hayır” dedi. Ali (r.a) ona: “Öyleyse bizim camimizden çık, burada zikir yapma!”⁵⁹

İki kavramın kelime kökü aynı olduğu halde girmiş oldukları mastar kalıplarına bakarak ifade ettikleri anlamın değiştiğini görmekteyiz. Olaya nasih ve mensuh olarak bakıldığında birisi eski hükmü kaldırırken yürürlükte olmaya devam edecek olan ayet iken, diğeri hükmü kaldırılıp onunla amel edilmeyecek olan ayettir.⁶⁰

1.1.4.2. Mensuh Ayetlerin Tarihçesi

Mekke’de İslam’ın ilk yıllarında yeni müslüman olma tezahürleri ile daha sabırlı ve hoşgörülü bir tavır takınılmaktaydı. Medine dönemine gelindiğinde inen ayetlerde bir düzen ve sistem kurma çabaları hakimdi. Mekke döneminde uygulanan bazı ayetlerin şehir değişikliğiyle ortam, mekan ve insanlara bağlı olarak büyük bir değişim yaşanmaktaydı. Haliyle bu değişim ayetlere de yansımaktaydı. İnsanlar arası sosyal ilişkilere göre bu durum artış göstermekte idi. Bu değişikliklerle beraber önceden nazil olan bazı ayetlerin yerine sonradan gelenle değişmesi söz konusu olmaktadır. Buna bakarak; Medine dönemi Mekke dönemindeki çoğu ayeti nesh etmektedir.⁶¹

Kur’an’da nesh konusu ilk zamanlarından itibaren merak edilen ve ne olduğuna dair birçok tartışmanın yapıldığı bir konu olma özelliği göstermektedir. Kur’an’da neshin var olup olmadığına bakılmadan, ne olduğuna dair üzerinde tartışmalar cereyan etmektedir. Nesle alakalı yazılan kitapların bir kısmı günümüze kadar ulaşmasada, ulaşan eserlerde nesh hakkında bilgi edinilecek yeterli düzeyde var olduğu söylenebilir. Neshle alakalı ilk yazılmış eser Katade (öl.117/736)’nin yazmış olduğu Kitabü'n-Nasih ve'l-Mensuh fi Kitabillah kitabıdır. Kur’an’da nesh, Ulumu'l Kur'an

⁵⁹ Nehhas, s. 47.

⁶⁰ Nehhas s. 48.

⁶¹ Karadağ, ss. 155-165.

ilimleri ve Fıkıh usulü kitaplar ile tefsir kitapların da ele alınmış ve günümüze kadar ulaşmaktadır. Günümüzde bu konuya ilgi ve merak daha fazla artmaktadır.⁶²

Nesh konusuyla alakalı yazılmış müstakil eserlerden bazıları şunlardır:⁶³

1. Katade b. Diame s-Sedüsi (öl. 117/736). Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensuh fi Kitabillah
2. Ebu Bekr Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zühri (öl.124/742). En-Nasih ve'l-Mensuh
3. Ata b. Müslim (öl.135/752).
4. Ebu'n-Nadr Muhammed b. Es-Salih el-Kelbi (öl.146/763).
5. Ebu'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Bşr el-Belhi (öl.150/767).
6. Ebu Ubayd b.Kasım b. Sellam el-Herevi (öl.224/839).
7. Ca'fer b. Bişr b. Ahmed es-Sekafi el- Mu'tezili (öl.235/849).
8. Ebu Davud Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistani (öl.275/888).
9. Muhammed b. İsmail et-Tirmizi (öl.280/893).
10. El-Huseyn b. Mansur el-Hallac (öl.309/921).
11. Ebu Bekr Muhammed b. Osman eş-Şeybani (öl.322/933).
12. Ebu Bekr Muhammed b. Kasım el-Enbari (öl.336/947).
13. Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Ca'fer (öl.336/947).
14. Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Nehhas (öl.338/949).
15. Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummi (öl. 381/991).
16. Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Muhammed en-Neysaburi (öl.368/798)
17. Ebu Bekr Muhammed b. Abdillan el-Burdui el-Mu'tezili (öl.350/961)
18. Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib el-Kaysi (öl.437/1045)
19. Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm ez-Zahiri (öl.465/1063)
20. Ebu Bekr Muhammed b. Abdillan b. Arabi (öl.543/1148)

Yirmi üç yıllık bir müddette oluşan Kur'an metni, toplumdaki yeni bir keşfe, değişime, oluşumlara paralel olarak teşekkül edince, bazı ayetler aynı konularda farklı hükümler içeriyor gibi bir görüntü oluşmaktadır. Bu Kur'an'ın değişken yapısına cevaplar olarak indirilmesinin bir sonucudur. Kur'an yeni gelişme ve olaylara göre

⁶² Şimşek, s. 80.

⁶³ Şimşek, ss. 81-83.

yeni şeyler söylemektedir. Bunların hangisinin hayata geçirileceği araştırılırken önce inen ayetlere mensuh, yani hükmü kaldırılmış olarak sayılmaktaydı.⁶⁴

İçinde mensuh olduğu bilinen sureler 40 tanedir. Bunlar; En'am, A'raf, Yunus, Hud, Ra'd, Hicr, Nahl, İsrâ, Kehf, Ta ha, Mü'minun, Neml, Kasas, Ankebut, Rum, Lokman, Secde, Fatır, Saffat, Sad, Zümer, Fussilet, Zuhruf, Duhan, Casiye, Ahkaf, Muhammed, Kaf, Necm, Kamer, Mümtehine, Nun, Me'aric, Kıyame, İnsan, Abese, Tarık, Ğaşiye, Tin, Kafirun Sureleridir.⁶⁵

İlk olarak namaz ve oruca dair meselelerde mensuh ayetlerin olduğu görülmektedir. İddialara göre kıble değişikliği bunun ilk örneklerindedir.

Nash ve mensuh edebiyatı, tefsir ve İslami ilimlerin içerisinde en eski türlere aittir. Nasih ve mensuh çalışmaları günümüze Mushaf tertibi dikkate alınarak temel teşkil edilmiştir. Üçüncü yüzyılın başlarında fıkıh usulü birikimi tam anlamıyla teşekkül etmediği için, kelami yaklaşımlar çerçevesinde nesh meselesine dair yapılmış çalışma ve birikiminde nasih mensuh edebiyatına tam olarak yansımadağı anlaşılmaktadır.⁶⁶

Neshin tarihçesi incelendiğinde, geçmiş şeriatlerde de nesh olduğu iddiası ortaya çıkmaktadır. Daha çok öne sürülen iddialardan biri; Kur'an'ın geçmiş şeriatları (kitapları) nesh etmediğini ileri sürenlerin iddiaları öne çıkmaktadır. Bunları ortaya atanların çoğunluğu Hıristiyan ya da Yahudi oldukları için İncil ve Tevrat'ta söz konusu Kur'an'ın bunları neshetmediğine dair bir takım açıklamalarda da bulunmaktadır.

Bu konuda ileri sürülen iddialar şunlardan oluşmaktadır.

1. Hz. Muhammed sadece Araplara peygamber olarak gönderildiği için Kur'an sadece Araplara hitap etmektedir. Diğer Kutsal kitapları nesh etmez.

2. Nesh, aklen de şer'an de mümkün değildir. Allah emrettiği şeyi değiştirmez. Geleceği bilmeyen cahil kesim kararlarını değiştirirler. Aynı zamanda neshi kabul etmenin "beda" anlayışını kabul etmek anlamına gelir. Fakat bunun mümkün olmadığı belirtilmektedir.

3. Tevrat'ın hükümleri kıyamete kadar kalıcı olarak kalacaktır.

4. İncil'in hükümleri de kıyamete kadar devam edecektir.

⁶⁴ Halis Albayrak, **Tefsir Usulü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 148-149.

⁶⁵ Kermi, s. 45.

⁶⁶ Selim Türcan, ss. 190-191.

5. Kur'an-ı Kerim kendisinden önce gelen kitapları onaylamakta ve Tevrat'ı hidayet kaynağı olarak görmektedir. Şimşek'e göre; bu durumda Kur'an'ın önceki kitapları nesh ettiğini söylemek mümkün değildir.⁶⁷

İddialardan birine örnek verilecek olursa; Hz. Muhammed'in tüm insanlığa gönderildiğini kabul etmeyen biriyle bunu tartışmak yersizdir. Ama kişi Hz. Muhammed'in (s. a. v.) tüm insanlığa rehber olarak gönderildiğini tasdik ediyor ise bunu tesbit etmenin en iyi yolu Kur'an' a bakmaktır.

و ارسلناك للناس رسولا

“Seni insanlara elçi olarak gönderdik.”⁶⁸

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا حَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”⁶⁹

Tüm bu ayetler Hz. Muhammed'in bütün insanlığa şeksiz ve şüphesiz gönderildiğinin kanıtıdır.

1.1.4.3. Kur'an Döneminde Mensuh Ayetler

Kur'an Mekke döneminde nazil olmaya başladığında, henüz yeni bir dinin kabul edilme sancıları yaşanmaktaydı. İslam'ın kabul edilmesi Hz. Peygamber için zor bir mücadeleyle geçmekteydi. Mekke dönemi içerisinde inen ayetler, savaş ve ahlaki konuların yoğun olduğu süreçten geçmekteydi. Savaş yasakları, hoşgörü, Müslümanları hayata bağlayacak umut düşüncesi gibi konular hakim olmaktadır. Neshin düşüncesinde, ilerleyen dönemlerle birlikte teolojik bakışın ortaya çıkması ve Kur'an'ın mushaflaşma evresinde zihniyetleri belirlemeye başlaması ile belli bir gelişim kaydedilecektir.⁷⁰

⁶⁷ Şimşek, ss. 127-130.

⁶⁸ Nisa 4/79.

⁶⁹ Sebe 34/28.

⁷⁰ Türcan, s. 191.

1.1.4.4. Peygamber Döneminde Uygulamalar

1. Kiblenin Değişmesi (Bakara 2/144)

فَدَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi , memnun olacağın bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehli kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.”

2. Savaş yasağı ve Savunma Hakkı
3. Alkol Yasağı
4. İçki ve Kumar Hakkındaki Yasaklama
5. Zina ve Evlilikle İlgili Hükümler
6. Yahudi ve Hıristiyanlarla İlişkiler
7. Sadaka ve Zekat Konusundaki Değişiklikler
8. Namaz Hükümleri (Kıyam ve Kıraat)

1.2. BAYRAKTAR BAYRAKLI’NIN HAYATI

1.2.1. Hayatı, İlmî Kişiliği ve Eserleri

1947 yılında Rize’nin İkizdere ilçesine bağlı Güneyce Nahiyesi’nde doğdu. İlkokulu ve hafızlığı köyünde tamamladı.1968’de İstanbul İmam-Hatip Okulunu, 1969’da İstanbul Eyüp Lisesini, 1972’de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünü, 1975’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü bitirdi.⁷¹

1972-77 yılları arasında lise öğretmenliği yaptı. 1977’de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde Pedagojik Formasyon Dersleri Asistanlığına atandı. 1980’de “İslam’da Eğitim” adlı teziyle Öğretim üyeliğine getirildi. 1982’de “Farabi’de Devlet Felsefesi” adlı teziyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden

⁷¹ <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (Erişim 8 Ocak 2025)

Doktora payesini aldı. 1983'te Yardımcı Doçent, 1986'da Doçent ve 1993'te de Profesör oldu.⁷²

1984-85 akademik yılını, sahasında araştırmalar yapmak üzere İngiltere'de geçirdi. 1985 yılında "International Visitor" olarak Amerika'da bulundu; çeşitli üniversitelerde konferanslar verdi. Bu konferansları sonraki dönemlerde İngiltere, Almanya, Hollanda, Fransa ve Belçika'da yaşayan Türk işçilerine yönelik olarak sürdürdü. "İslam'da Eğitim" adlı eseri Türkiye Milli Kültür Vakfı ödülüne layık görüldü.⁷³

"İslam'da Eğitim", "Farabi'de Devlet Felsefesi", "İmtihan Pedagojisi", "Ayetlerin Işığında İman, İbadet ve Ahlak Üzerine Sohbetler", "Kadın, Sevgi ve Temel Haklar", "Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri", "Kur'an'da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları", "Kur'an Ahlakı", "Kur'an'da İçsel-Sosyal-Maddi Çevre Kavramları", "Kur'an'a Göre Müslüman Şahsiyeti", "Kur'an'a Göre İdeal Toplum", "Din ve İletişim", "Kur'ansız Müslümanlık", "Kur'an Müslümanlığı", "İnsanlığın Vebası Şirk", "Kur'an'da Hz. Peygamber", "Allah Tasavvuru", "İlahi Siyaset", "Beşeri Siyaset", "Takva", "Kur'an'a Göre Kiminle", "Medeniyetlerin Batışı", "Ödül Algısı", "İhmal ve İstismar", "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali", ve toplam 21 cilt olarak yayınlanan "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" adlı eserleri ve İngilizce yayınlanmış makaleleri bulunan Bayraklı, ayrıca 1994 yılından itibaren aralıksız 20 yıl "Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi"ni de çıkarmıştır. Pek çok televizyon kanalında dini programlar yapmış ve yapmaktadır. 1990'dan itibaren bir camiide Kur'an-ı Kerim'i ayetlerini sırasıyla vaaz ederek 26 yılda tamamlamıştır. Akademik hayatı boyunca 49 yüksek lisans ve 30 doktora tezi yönetmiştir.⁷⁴

2019 yılında Tüm Bürokratlar ve İş İnsanları Federasyonunun (TÜMBİFED) verdiği Akademi Kültür ve Bilim Ödülleri'nde yılın Din Bilimleri ödülüne layık görülmüştür. Sabah ve Takvim gazetelerinden ikişer yıl, Habertürk gazetesinde de 5 yıl köşe yazarlığı yapmıştır. 2014'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli olan Bayraklı evli ve dört çocuk babasıdır.⁷⁵

⁷² <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (Erişim 8 Ocak 2025)

⁷³ <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (Erişim 8 Ocak 2025)

⁷⁴ <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (Erişim 8 Ocak 2025)

⁷⁵ <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (Erişim 8 Ocak 2025)

1.2.2. Eserleri

Bayraktar Bayraklı'nın kaleme almış olduğu eserlerin çoğunu yukarıda zikrettik. Eserlerini almış olduğu eğitimi dikkate alarak Kur'an temelli ve eğitim-öğretim metodunu dikkate alarak ortaya çıkarmıştır. Yazarın bilim dünyasına yeni sunmuş olduğu eserler şunlardır.⁷⁶

1. Fasık Kimdir?
2. Allah'ın Yarattığı Güç
3. Aldatmak ve Aldanmak
4. Çukur
5. İlahi Kurtuluş Projesi Olarak İslam
6. Adalet
7. Allah Niçin Kötülüđü Engellemiyor?
8. Münafık
9. İhmal ve İstismar
10. Medeniyetlerin Batışı
11. Kur'an'a Göre Ödül Algısı
12. Kur'an'a Göre Takva

⁷⁶ <https://www.kitapsec.com/Yazar/Bayraktar-Bayraklı> (Erişim 8 Ocak 2025)

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ BİR ANLAYIŞIN IŞIĞINDA KUR'AN TEFSİRİ ADLI ESERDE NESH OLGUSU

2.1. TEFSİRİN ÖNEMİ

Bayraktar Bayraklı'nın üzerinde çalışma yapılan "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" adlı eserinde; öncelikle tefsirinin doğru anlaşılması için Kur'an'ın vermek istediği evrensel mesajı, günümüz modern insanının idrak etme ve kavrayış şekline uygun olarak verilmeye çalışılmaktadır. Kur'an'ın anlaşılmasının zor olduğunu düşünenlerin aksine buna Kur'an'da geçen Kamer Suresi; "Andolsun ki biz Kur'an'ı düşünen için kolaylaştırdık, düşünen var mı?" ayetiyle Allah'ın düşünen insanı aradığı ifade edilmektedir.⁷⁷

Bayraklı; eserini anlatıma geçmeden önce Kur'an'ın anlaşılabilmesi için muhatap kitlenin Kur'an'a sevdalı ve O'na aşık gönüllerle dolu olması gerektiğini ifade etmektedir. Bazı kesimlerin Kur'an'ın anlaşılamayacağını öne sürmesinin aksine , yeterli sevgi ve güçlü bir zihnin olmasıyla Kur'an'ın anlaşılıp idrak edilemeyecek en ufak bir ayetinin olmadığını vurgulamaktadır. Kur'an'ı Kerim üzerinde düşünmeyi ve O'ndan ders çıkarmayı niyet etmeyenlerin kalplerinin mühürlü olduğunu ve bunun çözümünün yine kalplerdeki kilitleri açanın Kur'an olduğunu söylemektedir.⁷⁸

Kur'an'ı tefsir ederken eserin isminden de anlaşılacağı üzere yeni bir anlayışla anlatma yoluna gidilmiştir. Ama bunu yaparken geçmişte yazılmış olan tefsirlerden yararlandığı da görülmektedir. Çağın getirmiş olduğu yeniliklere de açık olarak bir anlatım sağlanmaktadır. Eser sade bir dille 21 ciltten oluşmaktadır. Bu eser, 1999 yılında yazmaya başlanmış ve 2006 yılına kadar yazarak tamamlanmıştır. Kur'an'ın tefsiri yapılırken eğitim ve öğretime dayalı bir temel oluşturulmak istenmiştir. Çünkü her şeyin kitaptan okuyarak öğrenileceğini savunmaktadır. Bu her alanda böyledir. İlahi vurgudaki pedagojik yöntemleri özellikle vurguladığını ifade etmektedir. Kavramlar yoluyla; her kavramı tek tek inceleyerek insanların gönül dünyasına ve zihinlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bayraklı, tefsirini yazarken özellikle bazı

⁷⁷ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt:1, s. 17.

⁷⁸ Bayraklı, Cilt:1, s. 17.

kavramların çok çetin çıktığını bazılarının da ona kolay bir şekilde kapı araladığını söylemektedir.⁷⁹

Bu eserde Kur'an'ın bütünüyle tüm mahiyetinin anlaşılması için tek tek anlama yoluna gidilmiştir. Özellikle Kur'an günümüze kadar sahip olduğu isimleriyle açıklanmaktadır. Temelinde ise; toplumsal adalet, eşitlik, özgürlük gibi ana konuları da sosyolojik bir perspektifle ele almaktadır.⁸⁰

Bu tefsirin bir diğer özelliği de yazımında az kaynakça gösterilmesidir. Bununla alakalı yapılmış bir yüksek lisans tez çalışmasında Bayraktar Bayraklı'nın bu konuyla ilgili yöneltilen bir soruya şu şekilde cevap verdiği görülür: “ Yazılmışları tekrar yazacaksam, ben niye bu kitabı yazdım.” Söz konusu yazarın, İlahiyat okurken aynı zamanda sosyoloji eğitimi de almasının tefsirini yazarken toplumu anlama ve toplumun ihtiyaçlarına karşılık olması açısından kendisine katkı sağladığını söylemektedir. Bu yüzden ayetlere bir sosyolog gözüyle de farklı yorumlar getirmiştir. Kur'an'ın çeviri ve tefsirlerinde bazı hurafelere rastladığı için özellikle Kur'an'ı bu hurafelerden arındırmaya yönelik çalışma alanı oluşturmaktadır.⁸¹

Sonuç itibariyle Kur'an'ın evrensel mesajları toplumsal ve kültürel bir şekilde ele alınarak yansıtılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu yazarın, sahip olduğu çeşitli bakış açılarıyla Kur'an'ın ruhuna uygun olarak tarihsel ve dilsel bağlam dikkate alındığında, çağdaş dünyanın sorunlarına ışık tutacak bakış açısıyla herkes için rehber olma özelliğini gösterir.

2.2. YÖNTEMİ VE BİLİMSEL YÖNÜ

Bayraklı, Kur'an'ı Kerim'i tefsir etmedeki metodunu yine O'dan ilham alarak gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Çünkü Kur'an kendisinin nasıl tefsir edileceğini ve edilmesi gerektiğini belirleyen bir kitaptır. Kur'an'ın kendi içene yönelerek tesbit ettiği tefsir metodunu benimsediği görülmektedir. Kur'an'ın kendi bünyesinde tayin ettiği tefsir yöntemleri aşağıda alt başlıklar halinde açıklanmaktadır.

⁷⁹ Bayraklı, s. 18.

⁸⁰ Bayraklı, s. 19.

⁸¹ Gülcan Boyarbay, **Bayraktar Bayraklı'nın Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları Ve Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2019, ss. 8-9.

2.2.1. Muhkem ve Müteşabih Ayetleri Dikkate Alarak Tefsir Etme Metodu

Yazar bu yöntemle Kur'an'ın tefsir edilebilmesi için öncelikle muhkem ve müteşabih kavramlarının iyi anlaşılması gerektiğini ifade eder. Kur'an'da bu konuya ilişkin şu ayetten bahseder: “Sana Kitab'ı inidiren O'dur. Onun bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşabih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise: O'na inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. (Bu inceliği) ancak akliselim sahipleri düşünüp anlar.”⁸²

Bayraklı, muhkem ayetleri kitabın anası olarak nitelendirmektedir. Muhkem ise; iddia edilen anlamların kesin, ihtimale bile dayanmayacak şekilde ifade edilen ayetlere denir. Özellikle yukarıda bahsi geçen ayet grubunda, helal ile haramın; doğru ile yanlışın; iyi ile kötünün; hak ile batılın neler olduğu belirlenmiştir. Bazı ayetlerin tek başına muhkem olduğu gibi , toplu halde buldukları zaman da muhkem olurlar. Yani söz konusu bir ayet muhkem olan ayetle ilişki içinde ve anlam olarak birbirlerini destekliyorsa oda toplu olarak muhkem ayetler grubuna girer. Takrir ve tahsis, umum ve husus vb. gibi ilişki içinde bulunanları buna örnek vermektedir.⁸³

Müteşabih ayetler için ise; onların doğurgan özellikte olduğunu dile getirmektedir. Çağın ve bilimin getirmiş olduğu bilgiler ışığında müteşabih ayetler yorum bakımından kendi üstüne daha fazla koyarak ilerleyebilmektedir. Söz konusu ayetlerin tefsir edilirken muhkem ayetlere yaklaştırılması için çabanın gerekli olduğunu anlatmaktadır. Yani bir dönemde müteşabih ayetlerin açıklanmasının ve yorumlanmasının zor olduğu düşünülürken, yine başka bir asırda yaşayan kişi onu bilimin ve çağın gerekliliklerine göre daha rahat ve anlaşılır ifade edebilir. Başkası için açıklaması güç olan bilgi bir başkası için kolay olabilir. Açıklanmasının zor olduğunu söyleyenlerin ise bilgi düzeyinde bir eksikliğin olabileceği kanaatindedir.⁸⁴ Müteşabih ayetlere herkesin bakış açısının farklı olduğunu ifade edip, önemli olan şeyin müşkil olan anlamların çözülebilmesi için yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olunması

⁸² Al-i İmran 3/7.

⁸³ Bayraklı, s. 59.

⁸⁴ Bayraklı, s. 60.

gerektiğini vurgulamaktadır. Bu metodu dikkate almayanların ise müteşabih ayetleri hiçbir zaman muhkem ayetlere yaklaştıramayacağını belirtmektedir. Bunu yaptıkları taktirde kitabın anası olan yani ümmi olan ayetlere daha yakın olacağını ifade eder.⁸⁵ Bunu şu ayetle destekler: **الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ**: “Elif. Lam. Ra. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”⁸⁶

Hud Suresi’ndeki bu ayete göre Allah’ın müteşabih olan ayetleri insanlar için önce muhkemleştirip yani müşkil durumu kaldırıp sonrasında açıkladığını belirtmektedir. Kur’an’da Zümer Suresi’nin 23. ayetinde de “müteşabih” kavramı üzerinde durularak; birbirini desteklemek ve tasdik etmek, birbirine uyumlu anlamlar ifade ederek Kur’an’ın ortak özelliği olduğunu anlamada örneklik teşkil eder. Bunun Kur’an bünyesinde bulunan en zor metod olduğunu ve araştırıp nasıl yapıldığını öğrenip o şekilde bir tefsir yapılması gerektiğini vurgular. Bunun yapılabilmesi için yoğun tabiat bilgisi ve derin bir Kur’an bilgisine ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Muhkem ayetlerin özelliklerini müteşabih ayetlere yaklaştırıp, aralarındaki uyum ve tasdiki ortaya çıkarıp herkesin bunu anlayabileceği hale getirmenin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.⁸⁷

2.2.2. Ayetle Ayeti Tefsir Etme Metodu

Yüce Allah, bazı ayetleri kısa bir şekilde anlatırken bazılarını onu açıklamak için uzun bir şekilde ifade buyurmuştur. Söz konusu yazar, peşpeşe gelen ayetlerin bazen birbirinin açıklayıcısı olduğunu söylemektedir. Verdiği bir örnekle konuyu açıklamaktadır: **وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ**: “Rabbinizin bağışına ve takva sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!”⁸⁸ ayetinde takva sahipleriyle alakalı geniş bir açıklamada bulunulmadığı görülmektedir. Peşine gelen ayette; **الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ**; “O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta

⁸⁵ Bayraklı, s. 60.

⁸⁶ Hud 11/1.

⁸⁷ Bayraklı, s. 60.

⁸⁸ Al-i İmran 3/133.

bulunanları sever.”⁸⁹ Sonraki ayette görüldüğü üzere “takva sahipleri” ile ilgili açıklama yapılmış onun; infak eden, öfkesini yenen ve insanlara karşı affedici olan kişilerin olduğunu ifade etmektedir. Yazar, bu metodun en zor yanının birbirini tefsir eden ayetleri bulmak olduğunu vurgular. Aynı zamanda da tefsirin olmaza olmaz metodlarından biri olduğunu söylemektedir.⁹⁰

2.2.3. Kimyasal Metod

Bayraklı Kur’an ilimleriyle uğraşanların çoğunun Kur’an’da tekrar olduğunu iddia ettiklerini söyler. Fakat o aksine bunun Allah’a yapılmış bir iftira olduğunu söylemektedir.⁹¹

Kur’an’da tekrar gibi görünenlerin aslında doğadaki kimyasal özellikler gibi birbirini tamamlayıcı özellikte olduklarını ifade eder. Kimyada suyun elde edilmesi örneğini konuya açıklık getirmek için tefsirinde yer vermiştir. İki hidrojen atomla bir oksijen atomun bir araya gelmesiyle suyun oluşumunu anlatır. Üzerine koyarak iki hidrojenle iki oksijen atomun bir araya gelmesiyle de oksijenli suyun meydana geldiğini anlatır. Bu örneği tıpkı ayetlerde de bazen birbirine benzer iki ayetin bazen de üçünün peşpeşe gelmesiyle çok farklı konuların ve hükümlerin ortaya çıktığını anlatmak istemiştir. Buna da Kur’an’ın kimyası dendiğini ve güçlü müfessirlerin böyle çıkarımlar yapacağını belirtir.⁹²

2.2.4. Sebep-Sonuç İlişisini Tesbit Etme Metodu

Bu konuyu açıklık getirirken Ulumu’l Kur’an’a bağlı olarak sebep-i nüzul ilminin önemi ortaya çıkmaktadır. Allah’ın ayetleri insanlara dayatmak için değil, sosyal olgulara bağlı olarak insanların faydasına olacak şekilde, onların işin içinden çıkamadıkları sorunlarına çözüm olması için adeta hakem görevi yapması sebebiyle indirildiğini ifade eder. Bazen sosyolojik bir olayın çözümünün altında psikolojik sebebin olabileceği gibi, kimi zaman da psikolojik bir sorunun çözümünde sosyolojik

⁸⁹ Al-i İmran 3/134.

⁹⁰ Bayraklı, s. 61.

⁹¹ Bayraklı, s. 61.

⁹² Bayraklı, s. 61.

bir nedenin yatabileceğini belirtmektedir. Kur'an meydana gelen olayların sonuçlarında insanın başkalarıyla, tabiatla, Allah ile en önemlisi kendisiyle olan ilişkisini ortaya çıkar. Yazar bunun determinizmle açıklamaktadır. Bayraklı, tefsirinde bu metodu özellikle izlediğini ifade ederek bunun tefsirde bir zorunluluk olduğunu, bu yöntemden uzak bir tefsirin eksik tefsir olacağı gibi bu açıdan bakıldığında psikoloji ve sosyoloji bilgisinin zaruri bir ihtiyaç olduğunu kesin bir tavırla ortaya koymaktadır.⁹³

2.2.5. Tümdengelim ve Tümevarım Metodu

Genel olan kanunlardan özele gitmek, özel kanunlardan da genele gitme metodunu uygulama açısından gerekli görmektedir. Bazı ayetlerin muhtevasına bakıldığında ufacak bir hükümden birçok özel yargının çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bazen de birçok özel yargıdan genel bir hükmün çıkacağını ifade etmektedir. Yazar bu metodun bilhassa kıssalara uygulanmasının daha yerinde olacağını belirtmektedir. Anlatılan kıssalardan eğitim, psikoloji ve sosyoloji açısından genel hükümlerin oluşacağını altını çizmektedir.⁹⁴

2.2.6. Semantik Metod

Müfessir, ayetleri Arap grameri bakımından analizini hiç yapmadığını, onun yerine ayetleri tefsir ederken kavramları detaylı bir şekilde açıkladığını ifade etmektedir. Klasik dönem müfessirlerinin gramer inceliklerine tefsirlerinde fazlasıyla girdiğini ve bunun en iyi örneğini Zemahşeri ve onu takip eden Fahreddin Razi olduğunu beyan etmektedir. Yazar, tefsirinde eğitim odaklı bilgiler vermeye çalıştığını, yapılmışları ve söylenenleri tekrar etmemek adına orijinal bir tefsir yazma çabası, sevdası ve tutkusu içinde olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.⁹⁵

⁹³ Bayraklı, s. 62.

⁹⁴ Bayraklı, ss. 62-63.

⁹⁵ Bayraklı, s. 63.

2.2.7. İhlas Metodu

Yazar, Kur'an'ın tefsirini yaparken bilginin yanında bir de samimi, şevk ve sevgi dolu bir niyetin olması gerektiğini savunmaktadır. Buna da “ihlas” demiştir. Hatta bununla alakalı gül ve tomurcuk örneğini vererek konuya açıklık getirmektedir. İhlashlı olmayanların Kur'an'ı bir gülün tomurcuğuna benzettiğini ve o tomurcuğun kendini açması rengini, güzelliğini, rayihasını sunabilmesi için kalplerde ihlasın olması gerektiğini vurgulamaktadır. Tomurcuğun açılmasının da Kur'an ile güçlü bir bağın olmasına bağlamaktadır. Kişinin tefsir yapabilmesi için zihnini zorlayabildiği kadar tüm gücüyle gidebildiği sınıra kadar gitmesini ve tüm benliğiyle ihlas ile kendini Kur'an'a adanmasını beyan etmektedir.⁹⁶

Kur'an'a ihlasın dışında yaklaşanların ise O'nu hikaye seviyesinde hiçbir derinliği olmayacak şekilde anlatırlar. Bunun dışında Kur'an' sathi yani yüzeysel bakar. İçine gereksiz bilgiler ve hurafeler yazacağını kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir.⁹⁷

2.2.8. Nasih ve Mensuh Olmadığı Fikrinden Hareket Metodu

Müfessir, Kur'an'ı sosyolojik açıdan ele alamayanların, Allah'ın kullarına alternatifli yollar elde ettiğini göremeyenlerin anlamsız yere uydurmuş bir kavram olduğunu beyan eder. Birbirini neshettiklerini iddia ettikleri ayetlerin aslında insan davranışının ve psikolojik yapısının değişik cephelerine bakmakta olduğunu vurgular. Yazar tefsirini yaparken nasih ve mensuh ilişkisini göz önüne almadan yazdığını ve nesh olduğu iddia edilen ayetlerin mensuh olmadığını açıklamaktadır.⁹⁸

Bayraklı'nın nesh konusu hakkındaki görüşleri söz konusu olan bu Yüksek Lisans Tez çalışmasının ana konusu içinde yer almaktadır.

Üzerinde çalışma yapılan “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri” adlı eser son yüzyılın modern tefsir olma özelliğini korumaktadır. Modern çağın içine doğan bu tefsirde Bayraktar Bayraklı'nın bilimsel yönünün oldukça ağır bastığı ayetlerin muhtevasına eklemiş olduğu yorumlardan anlaşılmaktadır. Ayetleri çağdaş bilimle ve

⁹⁶ Bayraklı, ss. 63-64.

⁹⁷ Bayraklı s. 64.

⁹⁸ Bayraklı, s. 64.

akılcı bir tutumla yorumlamaktadır. Geleneksel tefsirlerden farklı olarak, sadece İslam kaynaklarından değil bilimsel verilerden de yararlanmaktadır.⁹⁹

Bayraklı'nın bilimsel tefsir anlayışıyla ilgili geniş bilgileri üzerinde çalışılmış bir yüksek lisans tez örneğinde görmek mümkündür. Ayetler içinde derin bir araştırma yapıldığında konu konu ayrılıp sonucunun günümüz modern bilim anlayışına göre güncellendiği görülmektedir. Bilimsel olarak değinilen konulardan bazıları şunlardır: Astronomi ile ilişkilendirilen ayetlere bakıldığında; kainatın yaratılışı, göklerin ve yerin altı günde yaratılması, göklerin sayısı, Dünya'nın yuvarlak olması, Dünya'nın dönüşü, Güneş ve Ay'ın hareketleri, gök taşları, yıldızların ışık yayması, uzayda hayat, kainatın genişlemesi, kainatın sonu. Biyoloji, Anatomi ve Botanik ile ilişkili ayetlere bakıldığında; insanın yaratılışı, insanın üremesi, embriyo ve sonraki aşamalar, rüzgarların aşıl原因ıcı olması, anne sütü ve önemi. Fizik ile ilişkili ayetlere bakıldığında; hava basıncı, geminin suda yüzmesi, iki denizin birbirine karışmaması, maddenin ışınlaması. Jeoloji ile ilişkilendirilen ayetlere bakıldığında; dağların yaratılması ve hareket etmesi, kömürün oluşumu, demir madeni. Koruyucu hekimlik ile ilişkili ayetlere bakıldığında; zinanın yasaklanması, alkolün yasaklanması. Zooloji ile ilişkilendirilen ayetlere bakıldığında; hayvanlarla konuşma ve bal arısı.¹⁰⁰

Ayetlerden biriyle konuya açıklık getirmek gerekirse, uzayda bir hayat olup olmadığına ilişkin; وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ “Gökleri, yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da O'nun delillerindedir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir.”¹⁰¹ ayeti dikkat çekmektedir. Buradan canlıların sadece yeryüzünde değil gökyüzünde de bir yaşamı olduğu anlaşılmaktadır. Ayetteki فِيهِمَا kelimesinin hem yerleri hem gökleri kapsadığını ifade etmektedir. İki yerde yaşam sunan Allah'ın mahşerde de onları aynı yere toplamasının kolay olduğunu vurgulamaktadır. Müfessir, bunların açıklanmasında Allah'ın yakından uzağa metodunu kullandığını belirtmektedir.¹⁰²

⁹⁹ Bayraklı, s. 64.

¹⁰⁰ Ali Kaya, **Bayraktar Bayraklı'nın “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri” Adlı Eserinde Bilimsel Tefsir Anlayışı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2023, ss. 33-117.

¹⁰¹ Şura 42/29.

¹⁰² Bayraklı, Cilt:17, Bayraklı Yayınları, ss. 228-230.

2.3. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN NESH ANLAYIŞI

Yazar, bir şeyin yok sayılması veya yerine başka bir şeyin gelmesi demek olan nesh anlayışının uydurulmuş olduğunu kabul ederek reddetmektedir. Kur'an-ı Kerim'i tefsir etme yöntemlerinden birinin de Kur'an'da nasih ve mensuh olmadığı fikrinden hareketle tefsirini yazmış olduğu görülmektedir. Ona göre, Kur'an'a sosyolojik açıdan bakamayanların, alternatifli yolların Allah'ın bir lütfu olduğunu anlamlandıramayacak kişilerin ortaya öylesine attığı fikirler olduğunu savunmaktadır. Nesh olarak iddia ettikleri ayetlere derinlemesine bakıldığında, onun insan davranışının ve psikolojik yapısının farklı yönlerine hitap ettiğini görmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Tefsirini yaparken bu anlayışla değil, mensuh olarak iddia edilen ayetlerin niçin mensuh olmadığını açıklayan bir anlayış tercih ettiği görülmektedir.¹⁰³

Müfessirin, nesh anlayışı nesh olduğu iddia edilen ayetler üzerinde farklılık arz etmektedir. Bazı ayetleri neshin varlığı üzerinden açıklamışken, bazı ayetleri de bağlamı ya da başka bir açıklama getirerek yaptığı söz konusudur.

2.4. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN SUYUTİ'DE MENSUH KABUL ETTİĞİ AYETLERE YAKLAŞIMI

Mensuh ayetler Mekki surelerde daha fazla, nasih ayetler ise Medeni surelerde daha fazladır.¹⁰⁴

2.4.1. Bakara Suresi

Bu sure Medeni olup 286 ayetten oluşmaktadır. İçinde yirmi altı neshedilmiş ve neshedici ayet bulunmaktadır.¹⁰⁵

Bakara: 2/180

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“ Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.”

¹⁰³ Bayraklı, Cilt:1, s. 64.

¹⁰⁴ İbn Hazm, s. 19.

¹⁰⁵ İbn Hazm, s. 19.

ولا وصية لو ارثت
İbnu Arabi'nin ifadesine göre, miras ayeti ya da mirasla ilgili
“varise vasiyyet yoktur”¹⁰⁶ hadisi veya icma ile mensuh olduğunu belirtmektedir.
Suyuti'ye göre öncesinde ifade edildiği üzere söz konusu ayetin miras ayeti ile mensuh
olduğunu beyan etmektedir.¹⁰⁷

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ
وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ
الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِيْنِ آبَائِكُمْ وَابْنَاتِكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُم أَقْرَبُ لَكُمْ
تَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona varis olmuş ise, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer. Bütün bu paylar ölenin) yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”¹⁰⁸

Müfessir, söz konusu bu ayette kişinin ölmeye yakın bir zaman zarfında geride bıraktığı malının paylaşımıyla ilgili bir vasiyet planlaması yapılması gerektiğini vurgulanmaktadır. Yazar bu ayeti geniş açıdan inceleyerek, ayrı ayrı konu başlıklarıyla ayete dair akıllarda soru teşkil etmeyecek şekilde geniş açıklamalar getirmektedir. Ayetin açıklamasında öncelikle ölüm olgusu üzerinden gidilerek, öleceğini anlayan kişinin ardında bırakacağı malı ile bir düzenleme yapması gerektiği ve bunu hukuki bir düzene oturtması gerektiği ifade edilmektedir. Bırakılacak mal olarak ayette “hayr” kavramı kullanılmaktadır. Hayr; tercih etmek, hayırlı olmak, istemek, servet, halkın rağbet ettiği şey, iyilik istemek, asıl, cömertlik, şeref, yarışmak gibi anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mace el-Kazvini, **Sünen-i İbn Mace Tercümesi**, thk. Şuayb el-Arnut, Adil Mürşid, Muhammed Kamil Karaa Beli, Abdullatif Hızırzah, Daru'r-Risaletü'l-Alemiyye, 1430/2009, Cilt:4, Vesaya s. 16.

¹⁰⁷ Suyuti, Cilt:3, s. 73.

¹⁰⁸ Nisa 4/11.

¹⁰⁹ Bayraklı, Cilt:2, Bayraklı Yayınları, s. 404.

Kur'an'da "hayr" kelimesi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birisi; ihtiyar kalıbından seçmek manasına gelir. Taha suresi'nde seçmek manasında bir ayet ifade edilmektedir. "Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver." ¹¹⁰ Bu ayette hitap Hz. Musa içindir. Ona peygamberlik görevi için vahyetmiştir. Diğer kelime ise "beğenmek" kavramıdır.¹¹¹

"Onda, beğendiğiniz her şey sizin için mutlaka vardır." ¹¹² ayetinde ifade buyurulduğu üzere hayr kavramı beğenmek manasında kullanılmaktadır. İnsan bir şeyi seçmeden önce beğenmesi gerekmektedir. Bununla beraber beğeni psikolojik bir durumu ifade ederken, seçmek ise sosyolojik bir durumdur. Söz konusu Bakara 180. Mensuh ayette "hayr" kelimesi günümüz modern anlamda ekonomik değeri ifade etmektedir. Yani kişinin geride bırakmış veya bırakacak olduğu ekonomik değeri ifade eder. Konuyla ilgili diğer bir başlık "vasiyet" kavramıdır. Allah (c. c) kişinin ölmeden önce vasiyetini açıklaması gerektiğini emretmektedir. Kur'an böylelikle şahsi hak sahibi olmaya önem göstermektedir. Arap toplumu için bunun bir devrim olduğunu ifade etmektedir. ¹¹³

"Hak" kelimesi ayette Allah'tan sakınanlar üzerine diye bir anlamda kullanılmaktadır. Vasiyeti vermek "kutibe" yazıldı, farz kılındı anlamlarına gelmektedir. Bir şeyin farz kılınması, yazılmasıyla o şey hak haline gelmektedir. Ölmek üzere olan bir kimse miras kaldı ise bunun en yakınından başlayarak aile fertlerine adaletli bir şekilde taksim edilmelidir. Bir diğer kısım, "değiştirmek" kavramıdır. "Artık kim vasiyeti duyduktan sonra değiştirirse..." ifadesi vasiyeti değiştirmenin özellikle aile üyeleri için, kayırmak için bilerek değiştirmenin hem suç teşkil ettiği hem de günah olduğu tesbit edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra vasiyette kendi menfaatine göre değişiklik yapan kişi başkalarını da mahrum bıraktığı için son derece büyük bir kul hakkını çiğneyip kurallara aykırı hareket ettiği görülmektedir.¹¹⁴

Müfessir söz konusu mensuh ayet için miras ayetiyle nesh olduğuna dayanak olarak vasiyetle ilgili hadisın Keşşaf tarafından da zikredildiğini beyan etmektedir. Mensuh ayetlerin varlığına ilişkin olumlu bakmayarak, miras ayetine dayanak olarak

¹¹⁰ Taha 20/13.

¹¹¹ Bayraklı, Cilt:2, s. 404

¹¹² Kalem 68/38.

¹¹³ Bayraklı, Cilt:2, s. 405.

¹¹⁴ Bayraklı, Cilt:2, s. 406.

verilen hadisin ayetin hükmünü ortadan kaldırmadığını sadece mirasla ilgili paylaşımın nasıl olacağı hakkında bilgi vermekte olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁵ Mal paylaşımının yapılmadığı takdirde, aile üyeleri arasında tartışmanın ve büyük bir karışıklığında meydana geleceği görülmektedir. Bu hukuki düzenleme karmaşanın önüne geçmektedir.

Bayraklı'nın bu ayetle ilgili görüşü şu yöndedir: İki ayet arasında çelişki ve neshin söz konusu olmadığını dile getirir. Bir ayetin hükmünü hadis kesinlikle kaldıramaz. Ayrıca zikredilen hadisin güçlü yollarla gelmediğini vurgulayarak, ayetleri hadisle neshetmenin çok tehlikeli ve günah olduğu kanısındadır. Sonuçla; ayetlerin arasında bir nesh veya çelişkinin aksine Allah insanlara muamelatta işlerini kolaylaştırması için şartlar ve duruma göre seçim yapabilecekleri alternatif yollar sunmaktadır.¹¹⁶

Şartlara göre her iki ayetin hükmünün de uygulanabileceği ifade edilmektedir. Ölen kişinin varisleri belli ise ve yakınları kapalı bir toplum içinde yaşamakta ise miras ayetleri tatbik edilir. Varisler, ölen kişiden farklı yerlerde yaşıyorsa varislerin kim olduğu ve mirasının kimlere pay edileceğinin bilinmediği ihtimali olabilir. O halde ölecek olan kişinin servetini paylaşırması ve vasiyet etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Şartlara göre, araya giren mesafelerden ötürü mirasın taksiminde zorluklar yaşanmaktadır. Bu durumlarda vasiyet edilmenin kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Allah kullarını seçeneksiz dar yollara değil hayatlarını kolaylaştıracak yollar sunar.¹¹⁷

Bakara: 2/240

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذُرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azizdir, hakimdir.”

¹¹⁵ Bayraklı, Cilt:2 s. 407.

¹¹⁶ Bayraklı, Cilt:2, ss. 407-408.

¹¹⁷ Bayraklı, Cilt:2, s. 408.

Yazar, bu ayetin akabinde gelen ayetlerde farklı durumlardan kaynaklanan mirasla ilgili konulara da dikkat çekmektedir. Bunların arasındaki ilişkiye dair; şartlara göre farklılığın olduğunu ama aykırı bir durum olmadığını anlatmaktadır. Ayetleri nasih ve mensuh diye ayırmak yerine onların altında yatan sebep ve sıkıntılı yerlerin bulunup bulunmadığına yönelik bir çalışmanın yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Ayetler arasında mirasın değil nafakanın ele alındığı görülmektedir. Boşanan kadın ve kocası ölen kadının nafakası belirlenmektedir. Bu anlamda miras ile nafakanın karıştırıldığını ve bunun hükümlerde ortaya yanlış bir görüş atmanın günahına değinmektedir. Nisa /12 de geçen miras ile Bakara /240-241’de bulunan متاع (meta’) kavramının ibare ve anlam bakımından çok farklı olduğunu vurgular. Ayetler arasında farklı konular işlendiği için neshin varlığından söz etmenin doğru olmadığını dile getirmektedir.¹¹⁸

Kur’an -ı Kerim kendi bünyesinde, vasiyetten başlayıp miras hukukuna doğru ilerleyen bir süreci takip etmektedir. Mensuh ayetlerin kabul edilmesiyle bu sürecin bozulmasına sebep olacağını dile getirilmektedir. Kadının miras hakkının olmadığı bir yerde, vasiyetle geçimini tedarik edip sonrasında miras hukukuna geçmek bir süreçtir. Bu sürece ait bir aşamayı mensuh ayet olarak görüp yok saymak tıpkı bir binayı temelinden yıkmak gibi olduğu ileri sürülmektedir. Ayetin sonunda kocası ölen kadının bundan sonraki sürecinin nasıl ilerlediğine dair açıklamalarda bulunmaktadır. Dört ay on gün geçtikten sonra, helal sınırlar içerisinde kadın ister evlenir isterse babasının evine dönebilir. Burada iki noktaya dikkat edilmektedir. İlki: Kadının özgürce tercih etme hakkına sahip olmasıdır. Babasının evine de dönebilir veya evlenebilir. Diğeri ise, kadının bu tercihini meşru sınırlar dahilinde yapması gerektiğidir. Aslında bunların hepsinin amacının toplumun kurallarının hukuki bir zemine oturtulması ihtiyacından doğduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

Yukarıda verilen mensuh ayetin nasihi, Bakara Suresi 234. ayet olarak zikredilmiştir.¹²⁰

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

¹¹⁸ Bayraklı, Cilt:3, Bayraklı Yayınları, s. 213.

¹¹⁹ Bayraklı, Cilt:3 s. 214.

¹²⁰ Suyuti, Cilt:3 s. 73; İbn Hazm, s. 40; Kermi, s. 73.

“Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.”

Vasiyet ayeti, miras ayeti ile neshedilmiştir. Nisa 15. ayetindeki sükna müsadesi bir kısım ulemaya göre mensuh değilken, diğer bir kısmına göre ولاسكني hadisi mensuh sayılmıştır.¹²¹

Bakara 2/284

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِؕ اِنْ تُبَدُّوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْهُ يَحْسِبْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ فَيَعْفِرْ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبْ مَنْ يَّشَاءُؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

“Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah’ındır. İçinizdekileri açığa vurursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.”

Bu ayeti siyak sibak açısından ele alındığında bir önceki ayetlerle arasında bağ bulunmaktadır. Yalancı şahitliğin, doğruları gizlemenin insanı helak edeceği hususunda hükümler bulunurken akabinde Allah uyarının şiddetini artırarak en ince ayrıntısına kadar dışardan veya içeriden söyleyip düşündüklerimizin de bir hesabı olacağını haber vermektedir.

Gizlilikten bahsedildiği için müfessir tefsirinde beda’ ve hafa kavramına da açıklık getirerek konuyu bunun üzerinden neshle ilişkilendirmektedir.

Ayette insanlar için bir uyarı bulunmaktadır. Bu uyarılar insanların doğru bir ahlaki zemin üzerine oturtulması, Allah katında hakkın ortaya çıkarılması için bu öğretimin verilmesi gerekmektedir. Tüm bunlar eğitim faaliyetinin temelini oluşturmaktadır. Kalplerde gizli olanın dahi bilinmesi Allah’ın sonsuz ilim ve kudret sıfatını meydana çıkarmaktadır. Her maddenin her zerrenin yalnızca Allah’a ait olduğu, kulun elinde bulunan tüm mülkiyetinin geçici olduğu vurgulanmaktadır. Bir yerde suç ve ceza varsa orada affın da olacağı kaçınılmazdır. Özellikle yalancı şahitliğin üzerinde durularak Allah’ın böyle bir şeyi yapmaktan öte akıldan ve kalpten bile geçirilmeyeceğine asla müsaade etmemektedir.¹²²

Müfessir ayetin iyice anlaşılması adına beda’ kavramının taşıdığı anlamları şöyle sıralar: Gözükmek, belirlemek, meydana çıkmak, göstermek, meydana, apaçık

¹²¹ Suyuti, Cilt:3, s. 73.

¹²² Bayraklı, Cilt:3, s. 421.

olmak, vazıh olmak, teşhir etmek, ifşa etmek, izhar etmek. Kelimenin zıddı, hafiyeye kelimesinin anlamları ise; saklamak, gizlemek, örtbas etmek, örtmek, kapamak, bilinmez olmak, meçhul olmak, kaybolmak, sır olarak saklamak, sesi alçaltmaktır. Ayette بدى (beda) kavramının karşıt anlamlısı خفى (hafa)'dır. Beda' kavramı içi dışı bir olmak, kalbindeki açığa çıkarıp söylemektir. Hafa ise içinde söylemesi gereken şeyi mezara kadar gizli tutmak, şahitliği gizlemek manasındadır.¹²³

Peki insanın kalpte gizleyip açığa çıkarmadığı şeylerden sorumlu olup olmadığını nasıl anlayabiliriz? Bunun için kalpte gizlenenlerin ne olduğuna bakmak gerekmektedir. Birincisi; bir bilginin aleni bir şekilde dışa vurulması ya da ortaya çıkarılmasıdır. Buna "...Şahitliği gizlemeyin..." şeklinde Bakara Suresi'nin 283. ayeti örnek teşkil eder. İkincisi; dışa vurulması doğru olmayan bir fikrin içte saklanmasıdır. Örneğin; güzel bir kadın gören kişinin, içinden zina etme isteğinin geçmesi ama bunu dışarıya yansıtmayıp gerçekleştirmemesi halinde yalnızca içinden geçirdiği için sorumlu olmayacağı belirtilmektedir. Üçüncüsü; bilinçsizce, düşünmeden yapılan yemindir. Niyetine bakılır ve gerçekten söylediği şeyi yapma düşüncesi yok ise sorumlu tutulmaz. Buna Bakara/225. ayetle açıklık getirilmektedir: "Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah gafurdur, halimdir." Allah hesaba çekmeden kullarını cezalandırmamaktadır. Nitekim Araf/12. ayette Şeytanın hesabını Allah onu sorguya çekmeden vermiyor: "Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi." Ayetlerin devamı sanki bir mahkeme muhasebesi şeklinde devam etmekte ve Allah bunun sonucunda Şeytana cezasını cennetten kovulmakla vermektedir.¹²⁴

Bayraklı, konunun bağlamından yola çıkarak yine Kur'an'dan güçlü delil olacak ayetlerle burada iddia edildiği gibi mensuh ayet olmadığını açıklamaktadır. Her bir kavramı detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü ona göre Allah hiçbir ayeti boşuna indirmemiştir. O'nun suçluları yargılama ve cezasını verme metodundan yola çıkarak, günümüz modern hukuk sisteminin de altyapısını oluşturmaktadır.

¹²³ Bayraklı, Cilt:3, s. 422.

¹²⁴ Bayraklı, Cilt:3, ss. 424-425.

Yukarıda söz konusu olan ayetin nasihi, akabinde gelen Bakara Suresi'nin 286. ayeti olarak zikredilmektedir.¹²⁵

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفُزْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et!”

2.4.2. Al-i İmran: 3/102

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.”

Bu ayet indirildiğinde, Müslümanlar bunun anlamını anlamadılar ve “Ey Allah’ın Elçisi! Allah’tan gereği gibi korkmak ne demektir?” diye sordular. Peygamber Efendimiz (s. a. v) şöyle buyurdu: “Allah’a gereği gibi korkmak, O’na itaat etmektir, O’na isyan etmemektir, O’nu hatırlamaktır ve O’na şükretmektir.” Bunun üzerine sahabe : “Ya Rasulallah bunu kim yapabilir?” diyerek büyük bir endişe duydular. Ardından Allah Teala bir süre sonra, bunun daha kolay hale gelmesi için şu ayeti indirdi: “Allah yolunda O’na layık olduğu şekilde cihat edin.”¹²⁶ Bu daha büyük bir yük getirdi. Ama Allah kullarının bu zorluğa karşı olan durumlarını bildiği için son olarak şu ayeti indirdi: “ O halde gücünüz yettiği kadar Allah’tan korkun.”¹²⁷ Bu ilk zorluktan sonra bir kolaylık oldu ve ilk aşırı sertlik hafifletildi.¹²⁸

Ayette hitap iman edenlere yapılmaktadır. Onlardan Allah’a karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları istenmektedir. Bu konuya ilişkin “takva”

¹²⁵ Suyuti, Cilt:3, s. 73; Nehhas, s. 273.

¹²⁶ Hac 22/78.

¹²⁷ Teğabün 64/16.

¹²⁸ İbn Hazm, s. 31.

kavramının üzerinde durulmaktadır. Siyak ve sibak açısından 101. ve 103. ayetlerde takvanın nasıl olacağına dair benzetmelerde bulunmaktadır. 103. ayette Allah'ın ipine sarılarak tefrikaya düşmemek gerektiğinin takvanın yapısını oluşturduğu ifade edilmektedir. Müfessir, ayeti nesh bağlamında değerlendirerek, nasihi olduğu iddia edilen ayetle arasında çelişki olduğunu söylemenin doğru olmadığını beyan eder. Allah'tan korkmanın, sakınmanın temelinde sevgi vardır. Allah' a olan çekinme, endişe ve sakınma gibi duygular korkmayla değil ancak sevgiyle oluşmaktadır. Yazar tüm bu açıklamalara dayanarak, iki ayet arasında nasih-mensuh ilişkisi olmadığını ifade etmektedir. Aksini iddia etmek hem Kur'an'a hem de akla aykırıdır.¹²⁹ Cabiri bu ayetteki kişileri; işlerini Allah'ın ve Peygamberin emrine teslim etmiş kimseler olarak yorumlamaktadır.¹³⁰

Ayetin ikinci kısmı olan; “Ancak Müslüman olarak can verin” emrinde bir idealizmden realiteye döndürme görülmektedir. Her iman eden kişinin takvası aynı derecede değildir. Allah'tan korkmak herkeste farklı seviyede ilerlemektedir. Eşit derecede olması mümkün değildir. Bu yüzden Allah'a karşı hakkıyla takvalı olmak ve bunu yaşamak zordur. Bunu yapamıyorsa da hiç değilse Müslüman olarak ölmesi beklenmektedir. Nitekim önceki ayetlerde ehli kitabın Müslümanları yoldan döndürmek için mücadele ettikleri açıklanmaktadır. Bu yüzden Allah söz konusu bu ayette inananlara kendisine itaat etmeleri gerektiğini buyurmaktadır.¹³¹

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi, Teğabun Suresi 16. ayet olarak zikredilmektedir.¹³²

2.4.3. Enfal Suresi

Sure Medine'de inmiştir. Ayet sayısı 75, 76 ya da 77'dir.¹³³ İçinde altı neshedilmiş ayet bulunmaktadır.¹³⁴

¹²⁹ Bayraklı, Cilt:4, Bayraklı Yayınları, s. 271-272.

¹³⁰ Muhammed el-Cabiri, **Fehmü'l Kur'an**, çev. Muhammed Coşkun, İlimyurdu Yayınları, İstanbul, Cilt:3, s. 179.

¹³¹ Bayraklı, Cilt:4, s.273.

¹³² Suyuti, Cilt:3, s. 73

¹³³ Mer'i b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed el-Kermi el-Mekdesi el-Hanbeli, **Kılaid el-Mercan fi-Beyan el-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an**, thk. Sami Ata Hasan, Dar el-Kur'an el-Kerim, Kuveyt, 1431, s. 111.

¹³⁴ İbn Hazm, s. 39; Nehhas, s. 451; Makri, s. 92; Kermi, s. 114.

Enfal: 8/65

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا
أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“ Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kafire) galip gelirler. Çünkü anlamayan bir topluluktur.”

Ayette ifade edilen sayılar bakımından, sonraki ayetle arasında bir nasih-mensuh ilişkisi olduğu iddia edilmektedir. Müfessir, Ebu Müslim’den aldığı bilgilere göre; iki ayet arasında bir durum değerlendirmesi söz konusudur. Sayıların değişkenlik göstermesi sonuncu ayetin ilkinin neshettiğini göstermez. Birinci ayet; sabırlı müminlerin halini haber verirken, ikinci ayet, onlar kadar sabırlı olamayanların durumunu bildirmektedir.¹³⁵

İlk ayette sayı bakımından az görünenin çokluğa galip gelmesi onların psikolojik durumlarıyla da ilgilidir. Sabırlı olanlardan seçilmesi güç ve motive kaynağı sağlaması için tavsiye edilmektedir. Günümüz modern savaş teknolojisine bakıldığında şuan bir silah ile bir kişi on kişiye galip gelebilir. Elinde teknoloji bakımından bir güç olması bunun kaynağıdır. Ayete göre de güç kaynağı sabır olmalıdır. Ya da Allah “sabır” kavramıyla müminleri motive edip savaşa teşvik etmek istemektedir. Yazar eğitim konusunu burada da yineleyerek eğitimini tam almış bir askerin doğru stratejiyle hareket eden bir neferin bir orduya bile galip gelebileceğini söyleyerek, Allah’ın bu söz konusu ayette nasih-mensuh ilişkisini değil onlara alternatif sunma ve yol gösterme olduğunu dile getirmektedir.¹³⁶

Yukarıda söz konusu mensuh ayetin nasihi Enfal Suresi 66. ayet olarak zikredilmiştir.¹³⁷

أَلَنْ حَقَفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ
بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Şimdi Allah yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah’ın izniyle onlardan iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.”

¹³⁵ Bayraklı, Bayraklı Yayınları, 2003, Cilt:8, s. 70.

¹³⁶ Bayraklı, Cilt:8, ss. 71-78.

¹³⁷ Suyuti, Cilt:3, s. 75; Kasım b. Sellam, Cilt:1, s. 307; Makri, s. 94; Nehhas, s. 470; İbn Hazm, s. 39; ez-Zühri, s. 27; İbnü'l-Arabi, Cilt:2, s. 226; İbnü'l-Cevzi, Cilt:2.

2.4.4. Nur Suresi

Sure Medeni olup, içinde yedi mensuh ayet bulunmaktadır.¹³⁸ İçerisinde 64 yada 66 ayet bulunmaktadır.¹³⁹

Nur: 24/3

الرَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحَرَّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

“Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.”

Bu ayet Kur’an’ın en garip ayetlerindedir. Çünkü lafzı bir haber niteliği taşıırken, anlamı bir yasaklamayı emreder. Zaniye ve müşrik kadınla evlenmeyin.¹⁴⁰

İnanç ve kültür farkının önemi bu ayetle ortaya çıkmaktadır. Evlilik müessesinin önemli bir okul olduğu ve onu yaşayacak bireylerin her türlü bakımdan birbirlerindeki denklige dikkat etmektedir.” İnanç ve tevhid bağlamında birbirine uzak ve ayrı fikirlerin konuşulduğu, birbirinden uzak tavırların olduğu ortamda çocuk yetiştirmekte bir o kadar zordur. Böyle sürekli çatışma olan bir aile içinde çocuğunda manevi değerlerin altındaki dengenin sağlıklı ve sağlam olması beklenemez. Yazar bununla beraber bu yanlışın çocuğa yansıyacak olumsuz yönlerinden bahsetmektedir. Zina etmiş kadın ve erkeği ahlaki yönden iyileştirmek ve topluma kazandırmak adına çözümler aranabilir. Sonunda da teşvik olmaması adına Allah bunu müminlere haram kıldığını dile getiriyor.¹⁴¹

Müfessir söz konusu ayetin tahlilini yapmadan önce bundan önce gelen ayetlerdeki recm konusu üzerinde durarak , nesh olmadığına dair kanıtlar getirmektedir. Bu deliller Kur’an-ı Kerim içindeki ayetlerden kendi kendini ispat etmektedir. Allah’ın merhameti düşünüldüğünde O’nun kulları için eziyet çekecekleri bir şeyi onlara reva görmez. Söz konusu mensuh ayette , Allah aile temelini bozulmaması adına iki zıt ahlaka sahip insanların bir araya gelip aile kavramına sahip çıkacakları fikrine sıcak bakmayabilir. Bu yüzden bu ayetler arasında nasih ve mensuh ilişkisi varlığını sürdüremez.

¹³⁸ İbn Hazm, s. 47.

¹³⁹ Kerim, s. 149.

¹⁴⁰ İbn Hazm, s. 47.

¹⁴¹ Bayraklı, Cilt:13, ss. 330-331.

Yukarıda bahsedilen ayetin nasihi, Nur Suresi 32. ayet olarak zikredilmektedir.¹⁴²

وَأَنْكَحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”

Bu ayeti bazı ulema mensuh sayarken, bazıları da mensuh değildir, demişlerdir. Fakat fukaha, bununla fazla amel etmemiştir.¹⁴³

2.4.5. Mücadele Suresi

Mekkelilerin çoğuna göre Medenidir. Ve surenin ayet sayısı 21 veya 22dir.¹⁴⁴

Mücadele: 58/12

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَلَّجْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرٌ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız, bilin ki Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”

Bu ayeti sadece Hz. Ali'nin uyguladığı görülmektedir.¹⁴⁵ Peygamber Efendimiz'e soru sorduklarında, insanlar ona yaklaşmak için soru sormak zorundaydılar. Sonrasında Allah bunu yasakladı ve onlardan bu yükü kaldırmış oldu. İnsanlar Efendimiz'e bir soru sormak istedikleri zaman önce sadaka vermek zorundaydılar. Fakat bu sahabeye ağır gelmeye başladı. Ve bunun üzerine bu ayet neshedildi.¹⁴⁶

Bayraklı söz konusu ayeti açıklamaya geçmeden önce nasihi olan ayetle arasında nesh ilişkisinin olmadığını beyan etmektedir. İki ayetin içeriğine bakıldığında

¹⁴² Suyuti, Clt:3, ss. 75-76; İbn Hazm, s. 47.

¹⁴³ Suyuti, Clt:3, ss. 75-76.

¹⁴⁴ Kermi, s. 202.

¹⁴⁵ Kermi, s. 202.

¹⁴⁶ Katade, s. 48.

Allah'ın müminlerin ruh halini ve şartlarını göz önünde bulundurarak böyle alternatif yollar sunduğunu belirtmektedir.¹⁴⁷

Ayetin olay örgüsüne bakıldığında yalnızca ö dönem için olduğunu düşünmek yanlış olur. Buradan ayetlere tarihsel boyutuyla bakıldığı anlaşılır. Ama bu da Kur'an'ın herkes için oluşuna yani evrenselliğine aykırı olmaktadır. Hz. Peygamber şuan olmasa bile, O'nun müminler için koymuş olduğu hükümleri, bazı kuralları ve sünneti tavsiye almamız gerekmektedir. اذا ناجيتم الرسول ifadesi “özel görüşme yapmak” gibi anlamlara gelir. Peygamberimiz ile böyle bir görüşme yapılmadan önce Allah neden sadaka verilmesini istemektedir? Bununla alakalı müfessir birkaç görüş ortaya atmaktadır.

a) Sahabe her an istedikleri vakitte düşünülmeden Peygamber Efendimiz'e özel sorularını yöneltip rahatsızlık vermekteydiler. Bu durum Hz. Peygamber'i huzursuz ettiğinden Allah onlara sorularını sormadan önce sadaka vermelerini emretmektedir. Bu durum sahabileri maddi yönden zorlamıştır. Ve bu şekilde bu soru sorma işi Allah tarafından caydırıcılık kazandırma boyutuna gelmektedir.

b) Zengin olanlar ve sahabenin ileri düzeydeki kişileri sürekli olarak Peygamberimiz ile görüşme sağlanmaktaydı. Bu maddi imkanı düşük olanlar için ulaşılması zor bir işti. Sadaka yoluyla Peygamber Efendimiz'le istedikleri gibi görüşme yapabilme yolları açılmaktadır. Bu sayede Allah onların da gönlünü almış olabilir.

c) Böyle bir emir mü'minlere sadaka verme alışkanlığı kazandırmak için uygulanmış olabilir. Çünkü verilen ücretler Peygamberimiz için değil yine yardıma muhtaç kişiler için tahsis edilmekteydi.

İhtiyacımız olan soruların cevaplarını alabilmek, manevi rehberlik ya da bir danışman desteği almak için de günümüzde belli bir ücret karşılığında bu sağlanmaktadır. Allah bu metodla insanlara stratejik olarak bir yol açmaktadır.¹⁴⁸

Ayetin sonunda Allah bunu veremeyenler için merhametine ve affına sığınmaları gerektiğini ifade etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere; Peygamberle görüşme talebinde

¹⁴⁷ Bayraklı, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt:19, s. 113.

¹⁴⁸ Bayraklı, Cilt: 19, s. 114.

bulunanlar arasında fakirler de vardı. Eğer bir yerde af varsa orada bir suç veya günah olduğu bilinmelidir. Bu sebeple sadaka vermeyenlerin bir günah işledikleri de ortaya çıkmaktadır. Ama Allah'tan tamamen ümit kesmek yerine merhametine sığınmalıdır.¹⁴⁹

Bu zikredilen ayetin nasihi Mücadele Suresi 13. ayet olarak zikredilmektedir.¹⁵⁰

ءَاشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوِيكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığımıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekatı verin Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”

2.5. BAYRAKTAR BAYRAKLI'NIN SUYUTİ'DE MENSUH KABUL ETMEDİĞİ AYETLERE YAKLAŞIMI

2.5.1. Bakara Suresi

Bakara:2/184

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ
مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (ihtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”

Bu ayette ilk dikkat çeken, orucun farz olduğunu bildiren ayetten sonra gelen , oruçla ilgili düzenlemelerin bulunduğu kararlardır. Suyuti'ye göre el-İtkan adlı

¹⁴⁹ Bayraklı, Cilt:19, s. 115.

¹⁵⁰ Suyuti, Cilt:3, s. 76; Katade, s. 48; İbn Hazm, s. 59; Kermi, s. 202; Nehhas, s. 701; Makri, s. 174; İbnü'l-Arabi, Cilt:2, s. 382; İbnü'l-Cevzi, s. 201.

eserinde bunun Bakara Suresi 185. ayetle mensuh olduğunu dile getirirken, farklı kaynaklarda da aynı şekilde mensuh olduğunu iddia edenler görülmektedir.¹⁵¹

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur’an’ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah’ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.”

Oruçla ilgili ilk yapılanma ve karar almaya yönelik ayet olduğundan dolayı bundan sonraki ayetlerde sistemleşirken bazı kararlar alınıp şart ve durumlara göre değişiklikler yapılmış olduğu görülmektedir. Nasihi olan bu ayette ondan sonra yapılan değişikliklerden biridir.

ایام معدودات “sayılı günlerde oruç” ifadesiyle sayılı olan günlerin ramazan ayı günleri olduğu anlaşılmaktadır. Ramazan ayında orucun günleri belirli ve değişmezdir. Oruç, İslam’ın her Müslüman üzerine farz kıldığı şartlarından biridir. Nafile, adak ve diğer oruçlardan sevabı daha fazladır. Ayetin devamında fıkhi bir kararında gerçekleştiği görülmektedir. Yolculuk ve hastalık durumlarında Allah’ın oruca güç yetiremeyecek olanlara bu hallerde iken sonradan tutmak şartıyla kazaya bırakmaya ruhsat verildiğini veyahut fidye olarak bir fakiri doyurmaları gerektiği haber verilmektedir. Buradan İslam dininin kolaylık dini olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. Kişinin iyileşip oruç tutacak bir ihtimali hiçbir zaman yok ise fidye vermesinin bir zorunluluk olduğunu anlamak gerekir.¹⁵²

Cabiri’ye göre; bir grup bu günlerin Ramazan ayı dışında olduğunu öne sürmüş, fakat sayısı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bir görüşe göre bu güne Aşura günü de ilave edilmektedir. Bu orucun nafile iken sonradan mı farz kılındığı, yoksa başından beri hep farz mı olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Çoğunluğun fikrine göre; “sayılı günler” ramazan orucudur. Buna göre, ramazan orucu dışında farz olan oruç yoktur.

¹⁵¹ Suyuti, Cilt:3, s. 73; Kermi, s. 62; Katade, s. 37; Nehhas, s. 94; ez-Zühri, s. 19; İbnü’l-Cevzi, s. 61; Makri, s. 44; Ebu Ubeyd, Cilt:1, s. 62; İbnü’l-Arabi, Cilt:2, s. 20.

¹⁵² Bayraklı, 2001, Cilt:2, s. 414.

Bu ayetteki karmaşa “yutikunehu” fiilinden kaynaklanır. Fiilin başında yer alan “ellezine” ismi mevsulünü genel anlayıp fiilin manası “oruca güç yetiremeyen herkes” şeklinde değerlendirmekten kaynaklanmaktadır. Cabiri bunun tam aksine bu ifadenin herkesi değil sadece hasta ve yolcuları işaret ettiğini vurgulamaktadır.¹⁵³

Oruçla ilgili yapılan kolaylıktan hasta ve yolculuk dışında oruca gücü yeten herkesin fidye vereceği sonucu çıkarılmamalıdır. Bakara Suresi 185. ayette *فمن شهد منكم الشهر فليصمه* “sizden kim bu aya ulaşırsa, onda oruç tutsun” burularak önceki ayete açıklık getirilmektedir. Diğer durumların dışında insana başka bir seçenek sunulmamaktadır. Zaten kul vicdanına bakarak bunun kararını verebilir.¹⁵⁴ Müfessir bu ayetle ilgili neshe dair olumlu veya olumsuz bir açıklama yapmamaktadır. Ancak daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi burada yapmış olduğu açıklamada, ayetin bağlamından yola çıkarak üstü kapalı bir şekilde nesh ilişkisi olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim Bakara/185’te bir önceki söz konusu mensuh ayetin manasını desteklediğini belirtmektedir. Orucun mahiyetine zarar verilmemesi ve bazı istisnai durumların dışında oruç tutulacak günlerin istismar edilmemesi adına iki ayetin birbirini yok etmesinin aksine anlamını güçlendirdiği mesajını vermektedir.

Ayetin sonunda yapmakla yükümlü olduğundan daha fazla şeyi yapanların kendisine iyilik yaptığı ifade edilmektedir. Son olarak Allah “Oruç tutmak iyilik yapmaktır, keşke bunu bilseydiniz” diye buyurmaktadır. İnsanın gücünün yapabileceği kapasitesinin üzerine çıkmak kendisini bazı şeylere zorlamak veya kendisini fark etmekle olur. Yolculuk ve hastalık durumlarından sonra kişi tutacağı kaza orucunun dışında fazladan nafile tutması buna örnektir. Ve kendi sevap hanesini iyilikle doldurmuş olacaktır. Fidye vermesi gereken kişi bunun miktarını artırıp daha fazla yaparsa iyilik yapmış olur. Aynı zamanda zaruret hali kalktığında kişi oruçlarını kaza ederek tutmaya devam ederse bu onun için daha faydalı olacaktır. Keşke bilseydiniz ifadesiyle Allah oruç tutmanın hem manen hem vücuda, sağlığa maddi olarak sağlayacağı yararın farkına varılmasını istemektedir.¹⁵⁵

¹⁵³ Cabiri, Cilt:3, ss. 85-86.

¹⁵⁴ Bayraklı, s. 415.

¹⁵⁵ Bayraklı, ss. 415-416.

Bakara: 2/183

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.”

Bazı müfessirler bu ayetin neshedildiği konusunda ittifak etmişlerdir. Burada önceki ümmetlerin kastedildiği ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Her bir peygamberi ve onun ümmetini işaret ederek ramazan ayında tutulması gereken zorunlu orucu ifade ettiği belirtilir. Kermi bu görüşü kabul etmeyerek itiraz ettiğini söyler. Burada bazı görüşlere göre “öncekiler” ifadesiyle Hristiyanları işaret ettiği söylenmektedir. Onlar akşam ezanından önce yer, içer, hanımlarıyla cinsi münasebette bulunurlardı. Müslümanlar da orucu bu şekilde tutmaktaydı. İçlerinde Hz. Ömer’inde bulunduğu bir grup gece uyuduktan sonra eşleriyle cinsi münasebette bulunmaya başladılar. Bunun üzerine Allah bu ayeti neshetti.¹⁵⁶

Bayraklı, bu ayeti tefsir ederken oruç kelimesinin anlamları üzerinde durmuştur. Uzak tutmak, durgunlaşmak, susmak, güneşin tam tepede olması, belli vakitlerde yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten uzak kalmak, alıkoymak, suyu olmayan kuru yer, atın duracağı yer gibi manalara gelmektedir. Ramazan ayında orucu tutarken titiz davranılması sene içinde de tutulan diğer nafile oruçlar için alışkanlık ve disipline olması için bir yöntem gibi olduğu görülmektedir. Önceki ümmetlere de farz olduğu zikredilmektedir. Oruç diğer dinler ile İslam’ı birbirine bağlayan ortak ibadettir. Orucun mükafatının Allah takvaya ulaşmak olduğunu buyurmaktadır. Çünkü oruç ibadetlere göre zorlayıcı yanı çok daha fazladır. Sabır kavramı oruçta kendini belli etmektedir. Namaz kılınır ve kısa sürede biter. Fakat insan hem oruç tutup hem de diğer ibadetleri gerçekleştirebilmektedir. Oruç tutarken bu ibadetleri yerine getirebilmek en zorudur. Müfessir neshle alakalı bir açıklamada bulunmamaktadır. Orucun aynı zamanda dilini korumayı, kötü sözlerden uzak tutucu yanını anlatmak için Meryem Suresi’nden Hz. Meryem’in konuşma orucunu tuttuğundan bahsederek yine ahlaki yönden ayetleri birbirine bağlamaya ve kuvvetlendirmeye çalışmaktadır.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Kermi, s. 60; Nehhas, s. 92.

¹⁵⁷ Bayraklı, s. 412-413.

Yukarıda bahsedilen ayet, Bakara Suresi 187. ayet ile mensuh olmuştur.¹⁵⁸

.....احل لكم ليلة الصيم الرفثظ.....

“Oruç gecesi kadınlara yaklaşmak size helal kılındı...”

Bakara: 2/217

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَلِخُرَاجِ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا
وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ

“Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah’ı inkar etmek, Mescid-i Haram’ın ziyaretine mani olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahdır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kafir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemlikler ve orada devamlı kalırlar.”

Soru soran grubun Peygamber’in yakın grubundan arkadaşlarının sormuş olabileceği tahmin edilmektedir. Bakara Suresi 216. ayette müşriklerle savaşın farz kılındığı haberi haram aylarda nazil olmuştur. Arap kültüründe “saldırmazlık ayı” veya “saldırmazlık örfü” gibi kurallar uygulanmaktaydı. Bu belirlenen aylar içerisinde savaşmak yasaktı. Kur’an’da bu kurala uyum sağlayarak ayette haram aylarda savaş yapmanın yasak olduğu bildirildi. Savaş emrinin haram aylarda nazil olması sahabenin kafasını karıştırmaktaydı. İşte bu yüzden Efendimiz’e bu soruyu yöneltme gereği duymuşlardı. Ayet içerisinde haram aylarda hangi şartlar gereği savaş caiz olabilir bunun açığa kavuşturulmaktadır. İnsanları Allah yolundan men’ etmek, O’nu inkar etmek, Mescid-i Nebevi’nin ziyaretine mani olmak, halkı oradan çıkarmak, fitne çıkarma ve fitne sokma durumunda, müşriklerin müminleri dinlerinden döndürünceye kadar güçleri yetesiye kadar savaşmaları. Bu nedenler haram aylarda savaşmayı meşru hale getirmekteydi.¹⁵⁹

Yukarıda zikredilen ayet, aşağıda verilen Tevbe Suresi 36. ayet ile mensuh olduğu zikredilmektedir.¹⁶⁰ Müfessir bu ayetin mensuh olup olmadığıyla alakalı bir

¹⁵⁸ Suyuti, Cilt:3, s. 73; Nehhas, s. 92; İbn Hazm, s. 26; Makri, s. 43; Kermi, s. 60.

¹⁵⁹ Bayraklı, 2001, Cilt:3, ss. 67-73.

¹⁶⁰ Suyuti, Cilt:3, s. 73; Kermi, s. 67; Katade, s. 33.

görüş beyan etmemektedir. Fakat onun daha önceki bazı ayetlerle ilgili neden mensuh olmadığını açıkladığı fikrinden hareketle; bu ayette savaşın şartlarını ve ondan çıkan hükümlerin belirlendiğini, haram aylarda seyf (kılıç) ayetiyle bir uyumsuzluk olmadığını, çelişmediğini savaş stratejisi bakımından birbirini desteklediği anlaşılmaktadır.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَطْلُمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah’ın yazısına Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah’ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki, Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.”

2.5.2. Nisa Suresi

Bu sure Medeni olup, 175, 176 veya 177 ayetten oluşmaktadır.¹⁶¹

Nisa: 4/33

وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ فَأَتَوْهُم نَصِيبُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

“(Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.”

Bu ayetten önce gelen ayette kadınların mirasla ilgili konuda erkeklerle eşit olmayan bir paylaşım yapıldığı için kadınlar buna itiraz etmiştir. Söz konusu 33. ayette kadın ve erkeğin sadece anne babadan değil yakın akrabalarından kalan mirastan da faydalanabileceği belirtilmektedir. “والذين عقدت ايمانكم فاتوهم نصيبهم” “Yeminlerinizin bağladığı kimselere hisselerini verin..” diye ifade edilen ayetin özellikle bu kısmında yeminlerin bağlandığı kişi kim olduğu konusunda farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Ama buradan çıkan sonuç eşlerdir. Müfessir bu kısma dair neshle alakalı görüşleri beyan etmektedir. İbn Abbas, Gazi ve Hazin gibi bazı müfessirlerin bu ayetin başka bir ayetle neshedildiğini ifade ederken, Bayraklı; Razi’nin ve İsfahani’nin ise bu ayetin

¹⁶¹ Kermi, s. 82.

neshedilmediğine dair yapmış olduğu açıklamalarına dayanarak ve onları benimseyerek tefsirine açıklık getirmektedir. “akt” bağlamak , sağlamlaştırmak, güçlendirmek manalarına gelir. Aynı şekilde nikahla eşlerin arası bağlanmış olmaktadır. Günümüzde de imza atıp evliliği sağlam ve kesin hale getirerek kurulmuş olan bağı ifade etmektedir. Buradan hareketle; şahıslara bırakılan mirasın pay edilmesi hukuki ve resmi yollarla adalat gözetilerek yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak görünür şahitlerin yanısıra Allah herkesten önce bu hak işlemine kendisini şahit tuttuğunu dile getirmekte ve yapılan tüm hukuki işlerde her şeyden haberdar olduğunu zikrederek gücünü ortaya koymaktadır.¹⁶²

Yukarıda mensuh olduğu zikredilen ayetin nasihi Enfal Suresi 75. ayet olarak zikredilmektedir.¹⁶³

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah’ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (varis olmağa) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.”¹⁶⁴

Nisa: 4/8

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“(Mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve güzel söz söyleyin.”

Bu ayetin mensuh olduğu söylendiği kadar, mensuh olmadığı da söylenir. Fakat bu ayetle fazla amel edilmediği görülmektedir.¹⁶⁵

Yazar, tefsirinde bu ayet hakkında neshle bağlamını kuracak bir açıklamada bulunmamaktadır. Siyak ve sibak açısından ayetlerle ilişki kurarak bir bütün mana arayışında bulunmaktadır. Miras taksimi yapılırken belli başlı kuralların olduğunu ve ilgili kişilerin buna uyması gerektiğini ifade eder. İnfak alelade bir şekilde yapılamaz . İnfakın yapıldığı mecliste ilgili kişilerin hazır olması gerekir. Aksi taktirde hazır bulunmayanların bir pay alamayacağı anlaşılmaktadır. Toplumun diğer fertlerine de yayarak sosyal devlet olma anlayışı beklenmektedir. Son olarak yetim ve yoksullara

¹⁶² Bayraklı, 2002, Cilt:5, ss. 117-119.

¹⁶³ Suyuti, Cilt:3, s. 74.

¹⁶⁴ “Bu ayetin nazil olmasıyla beraber, neseb yolu ile akraba olmayanlar birbirlerine varis olamadılar.”

¹⁶⁵ Suyuti, Cilt:3, s. 74.

bilhassa infak edilirken güzel söz söyleyerek, onları utandırmadan, kendilerine minnet ettirmeden verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁶⁶

Klasik dönem müfessirleri birleşerek bu ayet hakkında, miras ayetiyle nesholunduğu hususunda mutabık olmuşlardır. Fakat muamelatta nasıl tatbik edileceği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Mücahid şöyle demiştir: “Bütün akrabaların maldan bir pay alabilecek şekilde yapılmış düzenlemedir. Diğer bir grup ise; “Bu taksimat yalnızca mirasçılara, yani yakın akrabalara aitti ve yetimlere ve miskinlere güzel sözler söylemeleri ve içlerinden hoşlanarak onları beslemeleri emredilmiştir.” Hasan el-Basri ise şöyle demiştir: “Onlar tabutları, kapları, eski giysileri ve kendilerine düşen paydan utandıkları eşyaları verirlerdi.”¹⁶⁷

Nisa: 4/15

وَالَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَقَّعَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse , o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açmıyaya kadar evlerde hapsedin.”

Müfessir, öncelikle ayette geçen “fuhuş” kavramının hangi manalar için kullanıldığını yine Kur’an’ın ayetlerinden yola çıkarak açıklamaktadır. Daha sonrasında ayetin mensuh olduğu iddialarına reddiye olarak açıklamalarda bulunmaktadır. Fuhuş; zina, cinsel ilişki, erkekle erkeğin meşru olmayan ilişkisi (livata, homoseksüellik), cinsel sapıklık, erkeğin üvey annesiyle evlenmesi(cahiliye adeti), hayasız davranışta bulunmak. Bazı ayetlerde fuhuşa zina anlamı verilmiş ama Ahzab Suresi 30. ayette¹⁶⁸ Peygamber hanımlarına hayasız davranışlarından uzak durmaları gerektiği buyurulmaktadır. Buna bakarak fuhuş kelimesine zina dendiğinde Peygamber hanımlarına zina suçu isnadında bulunulmuş olacaktır. Böyle bir suçlama Peygamber hanımları için söz konusu olamaz. “Dört şahit getirin” emriyle burada anlatılmak istenilenin zina olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü diğer mahkemelik işlerde ve antlaşmalarda iki şahit istenirken burada dört şahit istenmektedir. Bu da suçun zina olduğunu kanıtlamaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bayraklı, Cilt:5, ss. 47-48.

¹⁶⁷ Kerem, s. 83.

¹⁶⁸ “Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu Allah’a göre kolaydır.”

¹⁶⁹ Bayraklı, Cilt:5, ss. 63-64.

Suyuti'de geçen bu ayetin nasihi ve bu mensuh ayetlerde iki farklı cezalandırma şekli vardır. Bayraklı, bu cezaların farklı olmasından dolayı bazı müfessirlerin iki ayet arasında nasih-mensuh ilişkisi olduğunu ileri sürmektedirler. Yazar'a göre cezaların farklı olması nesh olduğu anlamına gelmez, farklı alternatif yollarını seçmede bir kolaylık meydana getirdiğini vurgulamaktadır. Şuan modern dünyaya, topluma göre değerlendirildiğinde; hakim suçlu kişinin statüsüne yani toplum içindeki yerine ve saygınlığına göre cezayı caydırıcı yönüyle değerlendirebilmektedir. Ya da yaşanan topluma göre verilebilir. Bu sebeple müfessir, iki ayeti birbirine ters gösterip nasih-mensuh metodunun uygulanmasının gerek olmadığını vurgulamaktadır. Son olarak evde hapis tutmak şuan günümüzde bunun karşılığı müebbet hapis olmaktadır. Ya da Allah merhametinin genişliğiyle fuhşiyattan bir suç işleyen kişilere açık bir kapı bırakmakla, tövbe etmelerini, temizlendikten sonra kendilerine helal bir eşle mutlu bir aile düzeni kurmalarının zeminini hazırlamaktadır.¹⁷⁰

Söz konusu mensuh ayetin, nasihinin şu hadis-i şerif olduğu görüşü de yaygındır.¹⁷¹

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (خُذُوا عَنِّي. خُذُوا عَنِّي. فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا. الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدٌ مِائَةً وَنَفْيٌ سَنَةً وَالتَّيِّبُ بِالتَّيِّبِ، جَلْدٌ مِائَةً وَالرَّجْمُ)

“Benden alın, benden alın. Allah onlar için bir yol belirlemiştir. Bakireye bakireyle yüz değnek, ve bir yıl sürgün, evliye de evliyle yüz değnek ve recm (taşla öldürme) uygulanır.”

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi Nur Suresi 2. Ayet olarak zikredilmektedir.¹⁷²

الرَّانِيَةُ وَالرَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَلَيْسَ لَهُمَا عَذَابٌ طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”

¹⁷⁰ Bayraklı, Cilt:5,s s. 64-65.

¹⁷¹ Müslim, **Sahih**, Kitabu'l-Hudud, Cilt:3, s. 1316.

¹⁷² Suyuti, Cilt:3, s. 74.

2.5.3. Maide Suresi

Sure Medeni olup, 103 veya 120 ayet olduğu söylenir. Yedi ayetin neshedildiği ifade edilmektedir.¹⁷³

Maide: 5/2

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحُلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَنْتَعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Ey iman edenler! Allah’ın (koyduğu, dini) işaretlerine, haram aya, (Allah’a hediye edilmiş) kurbanı, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram’a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram’a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin! İyilik ve (Allah’ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah’tan korkun; çünkü Allah’ın cezası çetindir.”

Ayette شعائر الله “Allah’ın işaretleri” hissetmek, şiir söylemek, bilmek manalarına gelir. Kelimenin kökü ise; شعر kalıbından gelmektedir. Kur’an’daki anlamlarını şu şekilde sıralar: Farkına varmak, kıl, şiir, yıldızın adı, nişan (Safa ile Merve tepeleri), Hac Suresi 36. ayette¹⁷⁴ kurbanlık develerdir. Kısacası; şe’airallah kavramı hac farzını yerine getirirken kişinin orada yerine getirmesi gereken şartlardır. Fiziksel olarak yerine getirilmesi gerekenlerin dışında, kurban edilecek büyükbaş hayvanlar ve Safa ile Merve tepesinin olduğu noktalarda bir nişan ve sembolü ifade etmektedir. Haram aya saygısızlık edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Daha önceki ayetlerde haram ay için “saldırmazlık paktı” söylemi ön plana çıkmaktaydı. Bu ayette hacda yapılması ve uzak durulması gereken şartlar belirlendiği için “hac ayı” bu ayet için kullanılmaktadır. Allah için kesilecek kurbanlık hayvanlara saygı duyulmasını emretmektedir. Hayvanlara saygı duymak, onlara eziyet vermemek, işkence etmemek her hangi bir uzvuna zarar vermemek demektir. O dönemde

¹⁷³ Kerimi, s. 96.

¹⁷⁴ “Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah’ın(dininin) işaretlerinden (kurban)kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah’ın ismini anınız (ve kurban ediniz.) Yan üstü yere düştüklerinde ise artık(canı çıktığında) onlardan hem kendiniz yeyin, hem de ihtiyacını gizleyen gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.”

“süslenmiş kurbanlık” hayvanların boyunlarına kurbanlık hayvan olduğu belli olsun diye “kalaid” adlı bir süs halkası takılmaktaydı. Müfessir ayetin devamında hacca yapılması uygun olan ve olmayan kuralları açıklamaktadır.¹⁷⁵

Ayetin neshle bağlantısının ortaya çıkacağı en önem arz eden kısmı şöyledir: “Mescid-i Haram’a girmenizi önledikleri için, bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin!” Müşrikler Hz. Peygamber’in hacca gitmesini engellemek için onu birçok zorlukla karşı karşıya bırakmışlardı. Sahabenin de bu durum karşısında öfke ve intikam duygularıyla dolmuş olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Allah onlara şeytana uymamaları, bir anlık ökelerine yenik düşmemesi gerektiği emrinde bulunmaktadır. Muhammed Esed o dönemde Mekke’de müşriklerin değil çoğunluğun Müslüman olduğunu belirterek, böyle bir engellemeyi yapacak kimsenin olmadığını ifade eder. Bayraklı bu görüşü ileri sürerek üstü kapalı olarak bu ayetin mensuh olmadığı fikrine kapılmış olabilir. O dönemde Mesci-i Haram’da eğitim öğretim faaliyetleri de yapılmaktaydı. Müşrikler bununda önüne geçmiş olmaktadır. Ayetin o dönemle sınırla kalmayıp genele yayılması gereklidir. Hala bazı toplumlarda ve mekanlarda bu tür engellemeler olduğu için ayetin muhtevası genel zamana yayılmalıdır.¹⁷⁶

Müfessirlerin bir kısmı Seyf ayetiyle bunun mensuh olduğu görüşündedirler. İlk ayette öfkenize yenilip saldırıya geçmeyin diye buyrulurken, nasihi olduğu iddia edilen Tevbe Suresi 5. ayette müşriklere karşı harekete geçmeleri emredilmektedir.¹⁷⁷

إِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlıgayan, esirgeyendir.”

Maide: 5/42

سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاؤَكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُواكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

¹⁷⁵ Bayraklı, Cilt:5, ss. 459-462.

¹⁷⁶ Bayraklı, Cilt:5, s. 463.

¹⁷⁷ Suyuti. Cilt:3, s. 74.

“ Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever.”

Ebu Ubeyd, Hasan ve Ebi Meysere'den şu şekilde nakletmektedir: “Maide Suresi'nde mensuh ayet yoktur.” Bu durum İbn Abbas'tan gelen rivayetle çeliştiği görülmektedir. İbn Abbas: Allah'ın şu ayeti: “Onların aralarındaki hükmü ver ya da onlardan yüz çevir.” neshedilmiştir.¹⁷⁸

Bu ayet kendinden önceki ayetle ilişkilidir. Önceki ayette yahudilerin ve kalbi Allah inancına karşı ve mühürlü olanların alametlerinden ve davranışlarından bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: “Yalanı can kulağı ile dinlemek.” Kur'an'da müminlerin boş söze kulak kapatmaları gerektiği ifade edilmektedir. İman sahibi gerçek bir Müslüman, yahudilerin yapmış oldukları kötü hasletten uzak durmaktadır. Dinleme şekilleri ve tarzına göre iman eden veya iman etmeyen insanların farkı burada ortaya çıkmaktadır. Yahudilerin kalplerindeki hastalık adeta kulaklarına sirayet etmiştir. Kulaklar hayrı değil şerri dinleyen bir hale gelmektedir. Yahudiler için kullanılan السحت kelimesi , bir şeyi kökleme, ticarete ise haram yemek manasındadır. Ayette yahudilerin sürekli haram yediklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Suht kavramı Kur'an'da şu manalara gelmektedir: Kökünü kazımak; Hz. Musa bu ifadeyi kullanmaktadır. Taha Suresi 61. ayette ; “Musa onlara: Yazık size! dedi, Allah hakkında yalan uydurmayın! Sonra O, bir azap ile kökünüzü kazır! İftira eden muhakkak perişan olur.” Haram lokma yemenin insan soyunun kökünü kazıp, yok ettiği anlaşılmaktadır. Diğer anlam ise haram lokma; suht kelimesinin köküne inerek bir ilişki kurulduğunda, erdemli olan davranışın sonunu getirmektedir. Müfessir her şeyin haramı olduğu gibi, bilginin haramı yalan yanlış bilgidir.¹⁷⁹

Allah'ın ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir diye hitap ettiği kişi Hz. Peygamberdir. Bir yerde hüküm varsa, orada hukuki bir işlem den söz etmek gerekir. Mahkemede karar mercii hakimdir. Peygamber'in bu hükmü kararları verirken objektif olması gerekir.

Yukarıdan zikredilen mensuh ayetin, nasihi Maide Suresi 49. Ayettir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Suyuti, Cilt:3, s.74.

¹⁷⁹ Bayraklı, 2002, Cilt:6, ss. 30,31,32.

¹⁸⁰ Suyuti, Cilt:3, s. 74;

وَأَن أَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِن كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

“Onlardan öylesi de var ki: “Bana izin ver, beni fitneye düşürme”. der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kafirleri mutlaka kuşatacaktır.”

Maide: 5/106

ا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ أُخْرَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُوهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ اُرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا تَكُنْتُمْ شُهَدَاءَ اللَّهِ إِنَّا إِذَا لَمِنَ الْأَثِمِينَ

“Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatıncaya vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıyorsunuz; “Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu taktirde biz elbette günahkarlardan oluruz” diye Allah üzerine yemin ederler.”

Bu Müslümanların olmadığı yerde vefat eden kişi içindir. Allah Teala ona, gayrimüslimlerden iki kişinin şahit olmasını emretmiştir. Eğer onların şahitliğinden şüphe edilirse, namaz sonrası Allah’a yemin ettirilir: “Biz şahitliğimizden az bir bedel almış değiliz.” Eğer varisler, bu gayrimüslimlerin yalan söylediğini fark ederlerse, yeminleriyle beraber şahitliklerinin geçersiz olduğuna karar verirler. Ve bu Allah’ın şu buyruğuna uygundur. “Eğer onlar (şahitlikleriyle) günah işlerse, o zaman şahitlik yerine, başka iki kişi onların yerini alır.”¹⁸¹

Ayetin muhtevası miras hukukunun içerisinde yer alıp şahitlik müessesesini ön plana çıkarmaktadır. Müfessir ayetin neshle ilişkisinden bahsetmeyip Kur’an’ın bazı ayetleri bu konuya dayanak olarak vermesiyle hükmünü yok saymadan ayetlerin birbirini teyit ettiğini ortaya koymaktadır.

Ölenin vasiyeti hukuka bağlanmalı ilkesiyle Bakara Suresi 282. ayetin Kur’an’da bir inkılap yaparak borçlar hukukunda yazışmayı getirdiği görülmektedir. Buna müdayene ayeti adı da verilmektedir. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “ Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir katip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir katip Allah’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan

¹⁸¹ Nehhas, s. 404.

geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmassın...” Kişi ölüm anında da vasiyette bulunabilmektedir. Ama bazı ölümler aniden geldiği için vasiyeti çok fazla bekletmemek gerekir. Karışıklık ve haksızlığa yer vermemek için vasiyetin gerekli ve uygun koşullarda yazılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ilkesi vasiyete iki adil şahit göstermektir. Çünkü adil şahit mahkemeye hukuki kimlik kazandırmaktadır. Aynı zamanda o anda şahidin ölme ihtimaline karşılık şahitliği hemen kayda almak gereklidir.¹⁸²

Cabiri tefsirinde; onlara vasiyette bulunmuş, malınızı teslim etmişseniz ve siz de ölürseniz, onlarda varisle girip yalan söyledikleri anlaşılırsa, zarar verdiği kişiden hariç iki kişi onların yerine geçer ve “Allah’a yemin ederiz ki, bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha doğrudur, Biz hakkı da çiğnemedik. Çünkü o taktirde zalimlerden oluruz” diye yemin ettiklerini ifade eder.¹⁸³

Ayetin birinci bölümünde yerinde kaim olan için şahitlikten bahsedilmekteydi. İkinci bölümünde ise seferde yani savaşta evinden uzakta olan kişi için şahitlik durumundan bahsetmektedir. Yazılı bir kanun altına fırsat bulamayan kişi şahitler huzurunda bu işi gerçekleştirebilir. Aniden gelen bir ölüm anında ne yapılabilir? Kişi uzak bir yere veya ülke dışına çıkacak ise her ihtimali göz önünde bulundurup evinden yurdundan çıkmadan evvel vasiyet işini yazılı bir şekilde kayıt altına almalıdır. Şahitliğin şüpheye düşmemesi adına, şahit olan kişi Allah adına yemin etmesi gerekmektedir. Şahitlerin namazdan sonra alıkonulması, vasiyeti yapacak olan kişinin namaz kılacak kadar sağlığının yerinde olduğuna işarettir. Ayetin sonunda “günah” kavramının gündeme gelmesi demek hukuki anlamda dini boyutunu göstermektedir. Allah nasıl yemin edileceğini dahi hangi kelimelerle olması gerektiğine varıncaya kadar ayette ifade etmektedir.¹⁸⁴

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi Talak Suresi 2. ayette zikredilmektedir.¹⁸⁵

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

¹⁸² Bayraklı, ss. 184-185.

¹⁸³ Cabiri, Cilt:3, s. 449.

¹⁸⁴ Bayraklı, ss. 186-187.

¹⁸⁵ Suyuti, Cilt:3, s. 75.

“İddet müddetlerini doldurdularında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikahınız altında) tutun ve onlardan meşru ölçülere göre ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu, Allah’a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür...”

2.5.4. Tevbe Suresi

Sure Medeni’dir. Kur’an’ın son indirilen surelerinden biridir. Bu surede yedi ayet mensuttur.¹⁸⁶ Sure 129 veya 130 ayetten oluşmaktadır.¹⁸⁷

Tevbe: 9/41

انُزُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.”

Allah müminlere cihada davet ederken nasıl çıkmaları gerektiği hususunda iki seçenek sunmaktadır. “Ağır” ve “hafif” kelimesinden hangi mananın verilmek istendiği ortaya çıkarılmalıdır. Bir işi yaparken ağırdan almak tabiri o işe karşı isteksizliği ifade eder. Müminlerden de bazılarının isteksizliğini ifade eder. ثَقَالًا “sakil” kavramı ayette bunun için kullanılmaktadır. خِفَافًا “hafif” kavramı da ayette isteyerek yapmak manasında kullanılmaktadır. Müfessir günümüzde maddi olarak kelimenin anlamını şöyle yorumlamaktadır: Ağır ve hafif hafif silahlarla donanmış bir ordu. Süvari ve piyade dengesinde kurulmuş bir askeri yapı olarak düşünülebilir. Ya da Allah kullarına istesenez de istemesenez de Allah yolunda cihadın çok ciddi bir mesele olduğu için buna mecbur olduklarını ifade etmektedir. Savaş zamanı sosyal ve ekonomik olarak şartların ağır veya hafif olması durumu da söz konusu olabilir.¹⁸⁸

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi Nur Suresi 61. ayette zikredilmektedir.¹⁸⁹

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ

¹⁸⁶ İbn Hazm, s. 40.

¹⁸⁷ Kermi, s. 115.

¹⁸⁸ Bayraklı, 2003, Cilt:8, ss. 215-216.

¹⁸⁹ Suyuti, Cilt: 3, s. 75; Kermi, s. 118.

أَحْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتَ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ بَيَّنَّنَا اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“ Amaya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. (Bunlara yapamayacakları görev yüklenmez; yapamadıklarından dolayı günahkar olmazlar.) Sizin için de gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizden evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, veya anahtarlarını uhdenizde bulundurduğunuz yerlerden, yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir sakınca yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam verin. İşte Allah düşünüp anlayasınız diye size ayetleri böyle açıklar.”

Tevbe: 9/91

لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Allah ve Resulü için (insanlara) öğüt verdikleri taktirde, zayıflara, hastalara, ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.”

İbnü Ebi Hatim, Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivayet etmiştir: “Ben Rasulullah (s. a. v) için yazı yazıyordum. Kalem kulağıma koyduğumda, Rasulullah (s. a. v) cihadla ilgili bir emir verdi. Rasulullah bakıyordu, neyin indirildiğine, tam o sırada bir adam geldi ve dedi ki: “Ya Rasulullah, ben körüm, bana ne olacak? Bunun üzerine Tevbe Suresi 91. ayet indirildi.”¹⁹⁰

Müfessir söz konusu ayette Tebuk seferine katılmayan ama hataları ve katılmama sebeplerinden ötürü maruz görülen kişilerden bahsetmektedir. Allah bunları üç kısma ayırmaktadır. الضعفاء “zayıflar”; sağlıklı olmalarına rağmen savaşacak enerji ve gücü olmayan zayıf fitratta olan kişilerden savaş sorumluluğu kaldırılmıştır. المرضى “hastalar”; kör olanlar, kötürüm hastalığı olan, müzmin hastalığı olan ve savaşın hareketliliğine zarar verecek yavaşlatacak her hastalık bu kapsamda anlatılmaktadır. الذين لا يجدون ما ينفقون “harcayacak bir şey bulamayanlar”; diğer özelliklere göre bu maddi durumu kapsar. Önceden savaşa herkes kendi maddi imkanlarına göre

¹⁹⁰ Suyuti, Cilt: 1, s. 125.

katılmaktaydı. Şuan günümüzde devlet güvenlik güçlerine savunma ihtiyacı olarak bunu kendisi temin etmektedir. Geçmişte bu ihtiyacı kendi parasıyla karşılayan kişi Allah yolunda harcama yaparak sevap kazanmaktaydı. Devletin çaresiz kaldığı zamanda kişiler maddi olarak savunma konusunda ona yardım ettiği takdirde zekatını vermiş olmaktadır. Buna karşılık Allah ve Resulüne samimi olup onun yolundan ayrılmayanlar hesaba çekilme konusunda sorumlu olmayacaklardır. Kalplerde gizli olanı da açık olanı da Allah'ın bildiği gibi bu hususta da niyete bakılmaktadır. Allah'a ve Resulüne karşı samimi olmak demek; O'nun yolundan gitmek, emir ve tavsiyelerini yerine getirmek, bazı zamanlar sadece sırf Allah ve Resulü istedi diye yapabilmek, dostlarını dost edinmek düşmanlarına karşı da uzak durup buğz etmektir. Ve böyle olanlara Allah'ın af ve merhametiyle muamele edeceğini bildirmektedir.¹⁹¹

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi Tevbe Suresi 122. ayettir.¹⁹²

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

“Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dini ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.”

İlk ayette zayıf veya güçlü olsa da her şartta savaşa gitmeleri istenen bir grup vardır. Bunun yanı sıra nasihi olduğu iddia edilen ayette bütün müminlerin savaşa çıkması istenmez. Çünkü bir grup savaşa gittiğinde geride kalacak erkek ve toplumu her anlamda; bilimde, ilimde, teknolojiye, savunmada ayakta tutacak birileri gerekmektedir. Savaştan dönenlerin ilmi, siyasi, içtimai hayatlarını düzene sokmak gerekli görülmektedir.

2.5.5. Ahzab Suresi

Sure Medeni olup, 73 ayetten oluşmaktadır.¹⁹³ Bazıları şöyle demiştir: “Kur'an'da nesheden hiçbir ayet yoktur ki, neshedilen ayet ondan önce gelmesin; bunlardan biri Ahzab Suresi 52. ayettir.¹⁹⁴

¹⁹¹ Bayraklı, Cilt:8, ss. 305-307.

¹⁹² Suyuti, Cilt:3, s. 75.

¹⁹³ Kermi, s. 167.

¹⁹⁴ Suyuti, Cilt:3, s. 78.

Ahzab: 33/52

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَغْنَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَاقِبًا

“Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helal değildir. Allah her şeyi gözetler.”

Arap kültüründe erkekler birden fazla kadınla ve istedikleri kişiyle evlenme serbestliği mevcuttu. Kur’an’a göre en fazla dört kadınla evlenme izni vardır. Fakat bu ayette Peygamber Efendimiz’e dört eşinden birini boşayıp başka biriyle evlenmesi yasaklanmaktadır. Başka biri hoşuna gidip beğenmesi söz konusu olsa dahi bu sayı olarak sınırlama o dönemin kültürüne göre birisinin bunu yapması çok zor bir durumdu. Bu kuralın tek istisnası “cariye” ile evlenmesi yasak değildi. Müfessir, bundaki amacın Müslüman olmayan cariye ile evliliğe izin verilmesinin İslam’a bir kişi daha kazandırmak olduğu düşüncesidir. O dönemde Müslüman bir kadın zaten başkasının cariyesi olamazdı. Cariye için de “sağ elinin altındaki” ifadesi kullanılmaktadır. Elinin altında olmak evinde, yanında kişinin himayesinde onun hizmetinde bulunan yardımcıyı ifade etmektedir. Böyle biri İslam’a girdiği taktirde özgürlüğüne kavuşabilmekteydi. Yazar, bu konuya güncel olarak baktığında, şuan günümüzde erkekler dört hanımı varken beşincisini zaten alamaz. Almak istese dahi dördüncü eşi boşayıp başka biriyle evlenmesi söz konusu olamaz.¹⁹⁵

Hz. Peygamber, eşlerinden ayrılık veya kendisiyle kalmak konusunda seçim yapmalarını istediğinde hanımları Peygamberin yanında kalmayı tercih etmişlerdi. Tam da bu ayetin üzerine Allah Hz. Peygamber’e eşlerinden boşanmayı ve başka biriyle evlenmeyi yasaklamış ve eşlerini müminlerin annesi diye nitelemektedir.¹⁹⁶

Bayraklı, bu ayetin mensuh olduğu iddiasına karşılık konu bağlamında veya üstü kapalı şekilde dahi bir fikir beyan etmemektedir. Bu durum onun neshin varlığını kabul etmediği görüşüyle paraleldir. Ayetin tefsirini yaparken de konuyu ve getirilen hükmü yalnızca Hz. Peygamber özelinde anlatmaktadır. Nitekim bu ayette neshin olmadığını söyleyenlerin genel görüşüne göre de bu ayet Hz. Peygamber için sadece emir buyurulmaktadır. Nasih her ne kadar mensuh ayetten sonra gelip onun hükmünü

¹⁹⁵ Bayraklı, 2013, Cilt:15, ss. 333-334.

¹⁹⁶ Cabiri, Cilt:3, s. 234.

ortadan kaldırırsa da burada başka bir durum söz konusudur. Çünkü nesh ettiği iddia edilen ayet bundan önce gelmektedir. Bunun nesh değil ayetin hükmünün biraz daha esnetildiği veya gevşetildiği fikri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda söz konusu zikredilen ayetin nasihi Ahzab Suresi 50. ayet olarak zikredilmektedir.¹⁹⁷

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helal kıldık. Birde Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygambere hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helal kıldık). Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lazım geldiğini onlara açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.”

Nisa Suresi 3. ayette¹⁹⁸ dörtten fazla evlenmeye izin verilmediği halde Peygamberimiz’in bu ayetle dörtten fazla evliliğine izin verildiği görülmektedir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Suyuti, Cilt:3, s. 76.

¹⁹⁸ “Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”

¹⁹⁹ Hayrettin Karaman ve diğerleri, **Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 415.

2.5.6. Mümtetine Suresi

Sure Medeni olup, ayet sayısı 13'tür.²⁰⁰

Mümtetine: 60/11

وَأِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ فَانْتَبِهُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَرْوَاجُهُمْ مِنْ مَّا أَنْفَقُوا وَانْفَقُوا اللَّهُ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

“Eğer eşlerinizden biri, sizi bırakıp kafirlere kaçar, siz de (onlarla savaşıp) galip gelirsiniz, eşleri gitmiş olanlara (ganimetten), harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının.”

Müfessir bu ayetin nüzul sebebiyle alakalı şunu anlatır: Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Hakim Müslümanlığı bırakıp irtidat ederek eski kocasına dönmüştür. Daha sonra bu kadın tekrar İslam'a dönmüştür. Ayette de mümin olan birinin eşi kafir ve müşrik safına döndüğündeki durumu ne olacak bunun üzerine haber vermektedir. Bir önceki ayette bu durumun tam ters yaşanmış olup kafir ve müşrik kadınlardan Müslümanların safına geçenler hakkında nasıl bir tavır takınılacağı hususunda mümin erkeklere tavsiyelerde bulunmaktadır. فعاقبتم ifadesine birkaç farklı görüşte bulunanlar olduğu görülmektedir. İbn Abbas, Mesruk ve Mukatil “ganimet elde edersiniz” diye Ebu Ubeyde ise , “siz o kafirlere karşı zafer ve netice elde edersiniz” manalarını verdiği görülmektedir. “Akab” kökünden bir mana verilirse “elde bulunan şey” manasına da gelmektedir. Müfessir bu kelimenin anlamlarından şu yorumu da ortaya koyduğu görülür: Akıbet “son defa” manasına gelir. O zaman fe ‘akabtüm savaş üstüne savaş ederseniz, netice sizin galibiyetiniz olursa , eşleri kafir topluluğuna kaçan erkeklere ganimet verilmeden, o kadınların mehirlerini verin anlamı verilmiştir. Bütün bunların düzenlenmesinde Allah'tan sakınma ve çekinme vardır. Temelinde iman ve takva vardır.²⁰¹

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi seyfi ayeti olan Tevbe Suresi'nin 5. ayeti olarak zikredilmektedir.²⁰²

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُواهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

²⁰⁰ Kermi, s. 206.

²⁰¹ Bayraklı, 2013, Cilt:19, ss. 224-225.

²⁰² Suyuti, Cilt:3, s. 76.

“Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin, ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlıgayan, esirgeyendir.”

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin ganimet ayetiyle de mensuh olduğu zikredilmektedir.²⁰³

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنِ كُنْتُمْ أَمْنًا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّنْفِيهِ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Eğer Allah’a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri le karşılaştığı gün (Bedir Savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.”

2.5.7. Müzemmil Suresi

Sure Mekki olup, ayet sayısı 18, 19 veya 20’dir.²⁰⁴

Müzemmil: 73/2

نِصْفَةَ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا فَمِ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا “Birazı hariç, geceleri

kalk namaz kıl. (Gecenin yarısını kıl). Yahut bunu biraz azalt,”

Ayetin tefsirinde gece ibadetinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra yazar Kadir gecesiyle bir ilişki kurmaktadır. Gecenin eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından verimli olduğunu vurgulayarak Kur’an-ı Kerim’in de Kadir gecesi indiğini vurgulamaktadır. Geceleri eğlence, oyun ve gereksiz işlerle geçirmektense ibadete yönelmenin önemini vurgulamaktadır. “Kalil” kelimesi az veya birazı anlamına gelmektedir. Burada bir ölçü verilerek ibadetin veya okumanın azdan başlayarak çoğaltılmasının daha yararlı olacağından bahsetmektedir. Hitap öncelikle Peygamber Efendimiz’e olduğu için Peygamber’in gece eğitim metodunda nasıl bir yol izlemesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁰⁵

Bu ayetin mensuh olduğuyla alakalı yazar özel olarak görüşlerini beyan etmemektedir. Çünkü neshle alakalı olmadığı fikrini benimser. Bu ayette bahsedilen

²⁰³ Suyuti, Cilt:3, s. 76.

²⁰⁴ Kerimi, s. 214.

²⁰⁵ Bayraklı, Cilt:20, ss. 93-94.

gece namazı il etapta Peygamberimiz ve yanındaki sahabe için bir görev hükmündeydi. Fakat bu namaz zor gelmeye başladığı için beş vakit namazla yeterli olduğu haber verildi. Mensuh olmadığını kabul edenlerde gece namazının yine devam ettiği ama bir süreklilik arz etmediği görüşünü benimsemektedirler.

Yukarıda zikredilen mensuh ayetin nasihi Müzemmil Suresi 20. ayet olarak zikredilmektedir. Son ayetin de beş vakit namazla ilgili ayetle neshedildiği söylenir.²⁰⁶

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصِيَهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَأَخْرُونَ يَضْرِبُونَ فِي
الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَخْرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَاقْرَأُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَحِيمٌ

“(Resulüm) Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, (bazen) yarısını, (bazen de) üçte birini yatmadan (ibadetle) geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun da (böyle yaptığını) Rabbin elbette biliyor. Gece ve gündüzü ölçüp biçen ancak Allah’tır. O sizin, bunu sayamayacağımızı bildiği için, sizi bağışladı. Artık, Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki, içinde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah’ın lütfundan (rızk) aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler, diğer bir kısmınız da Allah yolunda çarpışacaklardır. O halde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekatı verin, Allah’a gönül hoşnutluğuyla ödünç verin. Kendiniz için önden (dünyada iken) ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; hem de daha üstün ve mükafatça daha büyük olmak üzere. Allah’tan mağfiret dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyendir.”

²⁰⁶ Suyuti, Cilt:3, s. 76; Katade, s. 50; Kerimi, s. 214,

SONUÇ

Nesh lugavi olarak, “bir şeyi başka bir şeyle izale etmek” manası verilerek kullanılmıştır. Nasih ve mensuh ilmi yanlış anlaşılmaya ve yanlış hükümler verilmeye mahal verilemeyecek kadar hassas ilimlerden biri olmuştur. Bayraktar Bayraklı'nın “Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri” eseri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Müfessirin tefsir, fıkıh ve kelam alanındaki düşünceleriyle mensuh ayetlere bakış açısı ortaya koyulmuştur.

Geçmiş dönem kaynaklarla beraber neshin kavramsal analizi tesbit edilmiştir. Bunun yanında Kur'an ve Peygamber dönemindeki nesh uygulamaları araştırılıp neler olduğu anlatılmıştır. Neshe dair ihtilafların ortaya çıktığı dönemden günümüz modern çağa kadar yaklaşımlar ele alınıp aydınlatılmıştır. Klasik dönem içerisinde Ebu Müslim el-İsfahani neshe dair reddini beyan edip nesh kavramını kabul etmeyerek tahsis kelimesini bunun yerine kullanmayı tercih ettiği fikri ortaya konmuştur. Neshin varlığına dair önceki dönemlerde genel olarak neshin varlığı kabul edilmesine rağmen günümüze gelindiğinde reddedildiği fikri ortaya çıkar.

Yapılan araştırmalar sonucunda, Bayraktar Bayraklı'nın tefsiri üzerinde nasih ve mensuh ilmiyle ilgili özel bir çalışma olmadığına ve fikirlerine kendisinin kaleme almış olduğu tefsirinde ulaşılır. Nasih ve mensuh ayetlerin neler olduğu Suyuti'nin el-İtkan adlı eserine göre tesbit edilmiştir. İlgili eserde seyf, kıtal, cihad ve berae ayetinin hangi ayet olduğu belirtilmediği için, bu ifadelerin Tevbe Suresi 5. ayet mi yoksa 29. ayet mi olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. İncelemeler sonucunda seyf ayetinin Tevbe Suresi 5. ayet olduğuna, kıtal ayetinin ise Tevbe Suresi 29. ayet olduğu neticesine karar verilir. Ayetler buna göre Bayraklı'nın tefsirinden yorumlanmaya çalışılır ve birçok ayetin seyf ayetiyle mensuh edildiği tesbit edilir.

Müfessirin tefsirinde öne çıkan konuların modern ve bilimsel kaynaklı olduğu görülmüştür. Zaman zaman ayetlerin yorumuyla alakalı ortaya atılmış olduğu sivri çıkışlarla tanınır. Ayetlerin modern zamana kadar çoğusunun yanlış anlaşıldığı ve bu yüzden doğru yorumlanamadığı kanaatinde fikrine ulaşılır. Tefsirde takip etmiş olduğu birçok metod ile eserinin içeriğini yorum gücü olarak zenginleştirdiği ortaya çıkar. Zeminde alanının din eğitimi üzerine olduğu ve bu sebeple tefsirinde ayetleri eğitim öğretim esaslı bir model olarak açıklamalar getirdiği görülür.

Bayraklı'nın nesh anlayışının mensuh olduğu iddia edilen ayetler üzerinde farklılık arz ettiği bilgisine varılır. Tez çalışmamızın ana kaynağını oluşturan söz konusu eserde neshin varlığını kabul etmediği fikrine ulaşılır. Bunu iddia edilen ayetleri incelediğimizde bazı ayetlere neden mensuh olmadığı açıklamasını yapar. Neshin varlığını kabul etmenin Allah'a yapılmış bir iftira olduğunu ve bu fikri kabul eden kişinin dininin tehlikeye gireceğini iddia ettiği görülür. Onun, mensuh olan ayetlerin nasih olan ayetlerle birbirini desteklediğini ve tamamladığını dile getirerek, Allah'ın o dönemdeki olaylara ve şartlara göre, zamana göre insanlara bir alternatif sunduğu kanaatinde olduğu anlaşılır.

Müfessirin eserinde; nesh savunucularının Kur'an'ı sosyolojik olarak inceleyemediklerini, Allah'ın bu ayetlerle kullarına farklı seçenekler sunduğunu göremediklerini ve bu yüzden ayetlerin hükmünün kaldırıldığını uydurduklarını anlarız. Yazar, tefsirini yazarken neden neshe itibar etmeden yazdığını, ayetlerin neden mensuh olmadıklarını tefsirinde açıklamaya çalıştığı tespit edilir.

Mensuh ayetlerin ortadan kaldırılmadığını, bunun aksine anlamlarının ihtiyaca göre yer değiştirdiğini ve nesh olgusunu dinamik bir süreç olarak tespit ettiği anlaşılır. Bu bakış açısıyla hukuki hükümlerin toplumun değişkenlik yapısına göre şekil alabileceği, fakat bu değişimin Kur'an'ın özüne ve onun evrensel mesajına zarar vermeyeceği fikrine ulaşılır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman b. Ebu Bekir Celaleddin es-Suyuti. **el-İtkan fi ulumi'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l Fazl İbrahim, Mısır Genel Kitap Kurumu, 1974/1394, Cilt:3.

Albayrak, Halis. **Tefsir Usulü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2013.

Ali b. Ahmet b. Said b. Hazm, **en-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an'il-Kerim**, thk.Dr. Abdulğaffar Süleyman el-Bendari, Dar el-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1986/1406.

Alkış, Alpaslan ve Ayşe Darendeli, “İmam Şafii ve Cessas’ın Nesh Anlayışlarının Karşılaştırılması”, **Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Hatay, 2021, Cilt:4, sayı 1, ss. 21-22.

Bayraklı, Bayraktar. **Özgeçmiş**. <https://www.bayraktarbayrakli.com/Özgeçmiş.html> (8.1.2025)

Bayraklı, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt:1.

Bayraklı, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri**. Cilt:4, Bayraklı Yayınları, 2002.

Boyarbay, Gülcan. **Bayraktar Bayraklı'nın Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları Ve Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2019.

Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi. **Nevasihu'l-Kur'an**, thk. Ebu Abdullah el-'Ameli es-Selfi el-Dani b. Münir el-Zehevi, Şirketü Ebnai Şerif el-Ensari, Beyrut, 1422/2001.

Demirci, Muhsin. **Tefsir Usülü**, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mace el-Kazvini. **Sünen-i İbn Mace Tercümesi**, thk. Şuayb el-Arnüt, Adil Mürşid, Muhammed Kamil Karaa Beli, Abdullatif Hızırzah, Daru'r-Risaletü'l-Alemye, 1430/2009, Cilt:4, Vesaya s. 16.

Ebu Cafer en-Nehhas Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yunus el-Muradi en-Nahvi. **Kitabu'n-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'ani'l-Kerim**, thk. Dr. Muhammed Abdusselam Muhammed, Mektebetü'l Fellah, Kuveyt, h. 1408.

Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam b. Abdullah el-Horevi el-Bağdadi. **en-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an el-Aziz ve ma ve es- fihi min el-Farayid Sünen**, thk. Muhammed b. Salih el-Medifer, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1997/1418, Cilt: 1, s. 38;

Ebu'l-Kasım Hibetullah b. Selame b. Nasr b. Ali el-Bağdadi el-Makri, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, thk. Züheyr eş-Şaviş, Muhammed Kenan, el-Mektebü'l-İslamiyye, Beyrut, h. 1404.

İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir ed-Dimeşki, **Tefsiru'l-Kur'ani'l Azim**, thk. Mustafa Seyyid Muhammed, Mustafa Seyyid Rişad, Muhammed Fad-l el-Acmavi, Ali Ahmed Abdalbaki, Hasan Abbas Kuttub, Kurtuba Yayınları, Şeyh Çocukları Kitaplığı, Giza-Mısır, 2000/1421, Cilt:7.

Karadağ, Ahmet. "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Nesh Anlayışı", **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Malatya, 2017, Malatya, sayı 1, s. 151.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafı Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut. **Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Katade b. Diame b. Katade b. Aziz, Ebu el-Hattab el-Sedüsi el-Basri. **en-Nasih ve'l-Mensuh fi Kitabillahi Teala** thk. Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1998/1418.

Kaya, Ali. **Bayraktar Bayraklı'nın "Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri" Adlı Eserinde Bilimsel Tefsir Anlayışı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2023.

Malik bin Enes, **Muvatta'**, Hudud, thk. Dr. Beşar Havad Ma'ruf Mahmut Muhammed Halil, El-Risale Yayınları, Beyrut, 1412/1991, Cilt: 2, 1370, s. 10.

Mer'i b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed el-Kermi el-Mekdesi el-Hanbeli. **Kılaid el-Mercan fi-Beyan el-Nasih ve'l-Mensuh fi'l-Kur'an**, thk. Sami Ata Hasan, Dar el-Kur'an el-Kerim, Kuveyt, 1431.

Muhammed Abdulazim ez-Zürkani. **Menahilü'l-İrfan fi ulumi'l-Kur'an**, Matbaa-i İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, Kahire, Cilt:2, s. 175.

Muhammed b. İdris eş-Şafii. **er-Risale**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır, 1938/1357.

Muhammed b. Müslim b. Abdullah b. Şihab el-Zühri, **en-Nasih ve'l-Mensuh**, thk. Hatim Salih ed-Damen, Müessesetü'r-Risale, 1998/1418.

Muhammed el-Cabiri. **Fehmü'l Kur'an**, çev. Muhammed Coşkun, İlimyurdu Yayınları, İstanbul, Cilt:3, s. 179.

Müslim. **Sahihi Müslim**. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Matbaau İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, Kahire, Rada', 24, Cilt:2, 1374, s. 1075.

Özdeş, Talip. **Kur'an ve Nesh Problemi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.

Özdeş, Talip. **Kur'an ve Nesh Problemi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2005.

Rağıb el- İsfahani, **el-Müfedat fi- garibi'l Kur'an** , nşr. Safvan Adnan ed-Davudi, Dar'ul Kalem, Darü'ş-Şamiyye, Şam, Beyrut, 1412.

Şerefüddin İbn el-Bârizi el-Cehnî el-Hamavi. **Nasihü'l-Kur'an'il-Aziz ve Mansuhahu**, thk. Hatim Salih ed-Damin, Müessesetü'r-Risale, 1998/1418.

Şimşek, Sait. **Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2004.

Türcan, Selim. **Neshin Problematik Tarihi**, Otto Yayınları, Ankara, 2017.